

КИРИШ

Ўзбекистон мустақиллигини қўлга киритган илк йиллардан бошлаб маъорифга катта эътибор қаратди. Шу жумладан Ўзбекистон хорижий давлатлар билан халқаро алоқа қилмасдан туриб ўз келажагини белгилаб бера олмаслигини тушунган холда, ўз эътиборини хорижий эл халқлари тили, маданияти, санъати, давлат тузилиши ва жойлашувига қаратди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов тараққиётимизнинг асосий йўналишини белгилаб олишда таълимнинг нақадар муҳим аҳамиятга эга эканлигини кўрсатар экан куйидагиларни алоҳида таъкидлаб ўтган эдилар: «Миллий тикланиш йўли юқори саводхонлик юксак маданият орқали ўтади. Шунинг учун ҳам маълумот даражаси ва профессионал тайёргарликда XXI аср арафасида бизнинг ижтимоий ривожланишимизнинг ўлчови бўлиб қолмоғи керак. Бу ислохотларнинг белгиланган йўлидан боришининг энг яхши лойиҳасидир. Бу сарфланган маблағлардан вақти келиб энг кўп фойда олинадиган йўналишидир. Хукуматимиз томонидан қабул қилинган кадрлар тайёрлаш миллий дастури ана шу фикрнинг амалий тадбиғи асосида кўриш мумкин».

Шу сабабли Ўзбекистонда таржимашунослик соҳасида ҳам жуда кўп илмий изланишлар олиб борилмоқда. Чунки бадий таржимада аслият руҳини, моҳиятини англаш, матндаги турли туман элементларнинг лексик, фразеологик, грамматик, фонетик функцияларини, тушуниб етиш, таржима тилида уларга ҳар томонлама мос муқобиллар топиш ғоят кўп қамровли ва мураккаб жараён дир. Бунда Л.С. Бархударовнинг таъбири билан айтганда, “икки турли хил тилларнинг лексик бирликлари ўртасидаги семантик муқобиллигини топиш муҳим дир”[1, б 45].

Кейинги пайтларда таржима соҳасидаги тадқиқотларда юзага келаётган лексик муаммоларга катта эътибор қаратилмоқда. Таржима тилларининг камолоти учун зарурий восита сифатида, уларнинг ривожланиш суръатини жадаллаштиради, луғат бойлигини оширади ва такомиллаштиради.

Ўзбекистонда хорижий тиллар мутахассислик фанлари сифатида ўргатилаётганини инобатга олсак, шу пайтгача ўзбек тилидан инглиз, француз, немис ёки испан тилига таржиманинг лексик асослари деярли ишлаб чиқилмаган. Тўғри, бу соҳада маълум ютуқларимиз бўлиши мумкин, лекин бу ўзбек тилидан хорижий тилларига ёки хорижий тиллардан ўзбек тилига таржима қилиш асосларини яратиш учун етарли эмас. Кўплаб назарий фикрлар ҳали умумлаштирилмаган. Бевосита хорижий тилларидан ўзбек тилига таржима қилинган асарлар таржима нуқтаи назаридан таҳлил этилмаган.

Амалга оширилган таржима асарлар таҳлил қилинмаётганлиги боис, нашр этилган аксарият луғатларда сўз маънолари, уларнинг маъно нозикликлари эътибордан хорижийда қолиб кетаётир.

Бадиий таржима, ижтимоий-сиёсий матнлар ва илмий-техник таржималарда ҳам ҳозир айtilган муаммолар мавжуд.

Мавзунинг долзарблиги шуни кўрсатадики, таржимада лексик муаммоларининг назарий ва амалий масалаларига эътибор қаратилган. Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг хорижий тилларидан ўзбек тилига ва, аксинча, ўзбек тилидан хорижий тилларига таржима қилишга қизиқиш анча ортди. Ҳукуратимиз профессионал ва юқори малакали таржимонлар тайёрлашга катта аҳамият бермоқда. Шу муносабат билан, юқори малакали таржимонлар тайёрлашда қандай назарий ва амалий муаммоларни ҳал қилишимиз лозимлиги ҳақида тўхталиб ўтмоқчиман. Таржима инсон маънавий ҳаётини бойитади, она тилининг имкониятларини рўёбга чиқаради, уни сержило қилади. Шунинг учун ҳозирги пайда лингвистиканинг энг долзарб муаммоларидан бири таржимадир.

Магистрлик диссертацияси мавзусини танлар эканман ўз олдимга Алишер Навоийнинг “Садди Искандарий” достонини ўзбек тилидан бевосита ва билвосита инглиз тилига таржима қилиш ва ушбу достонни ҳар томонлама ўрганиб чиқиш, таҳлил қилиш, зарур ҳолларда маълум бир

хулоса келтириш, уларни амалиётга тадбиқ қилишдаги муаммоларни имкон қадар ечишни мақсад қилиб қўйдим.

Масаланинг долзарблиги яна шундаки таржима жараёнида ўзбек тилдаги тил birlikларни инглиз тилдаги тенг қийматли тил birlikларига алмаштириш ёки иккинчи тилдаги муқобил вариантни бериш зарур, акс ҳолда таржима ғализ чиқиши мумкин. Албатта таржимонлик амалиётидан келиб чиқиб шуни таъкидлаш лозимки ҳар бир таржимон бадиий асар моҳиятини ўзига хос тушунади ва шу йўсинда таржимани амалга оширади.

Тадқиқотнинг мақсади Алишер Навоийнинг “Садди Искандарий” достонининг ўзбек тилидан инглиз тилига таржимасида учрайдиган лексик муаммоларнинг фарқли жиҳатлари ҳамда ўзига хосликларини лексик таҳлил қилишдан иборат.

Ишнинг вазифалари: Юқорида келтирилган мақсадга асосланган ҳолда ушбу магистрлик диссертациянинг вазифалари қуйидагича белгиланди:

- А. Навоийнинг “Садди Искандарий” достонларининг яратилиш тарихи билан танишиб чиқиш;
- Таржиманинг ривожланиш босқичлари ва тарихий негизларини ўрганиб чиқиш;
- А.Навоийнинг “Садди Искандарий” достонини ўзбек тилидан инглиз тилига таржима қилиш орқали достон таржимасининг лексик таҳлилини олиб бориш;
- Достонлардаги баъзи образларни талқин қилиш;
- Достонлардаги воқеаларнинг Искандар образини очиб беришдаги ўрнини аниқлаш.

Мавзунинг амалий ва назарий аҳамияти. Танланган мавзунинг илмий хулосалардан, амалий натижасидан, таржима назарияси ва амалиёти курсини ўтишда, бадиий асарлар таржимаси фанидан ўқув қўлланма яратишда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот объектлари. Тадқиқот объектлари қилиб, А.Навоийнинг “Садди Искандарий” достони, дostonдаги сўзларнинг инглиз ва ўзбекча тиллардаги маънолари ҳамда асарда қўлланилиши, ўзбек ва инглиз таржимонларининг ишлари, сўзлар олинди.

Тадқиқот ишининг синовдан ўтказилганлик даражаси. Магистрлик диссертацияси СамДЧТИ инглиз тили ўқитиш методикаси ва амалиёти кафедрасининг йиғилишида муҳокамага қўйилди ва ҳимояга тавсия этилди.

Тадқиқот мавзуси бўйича “Тилшуносликнинг назарий ва амалий масалалари” илмий мақолалар тўпламида **“Алишер Навоийнинг “Садди Искандарий” достонидаги айрим сўзларнинг ўзбек тилидан инглиз тилига таржимаси ҳақида”** номли ва “Замонавий тилшунослик ва лингводидактиканинг коммуникатив аспекти” Республика илмий амалий анжуманида **“Таржима жараёнлари, стратегиялари ва методлари”** номли мақолалар чоп этирилди.

Магистрлик диссертациясининг асосий хулосалари Самарқанд Давлат Чет тиллар институти инглиз тили факультетида инглиз тилини ўрганиш ва педагогик амалиётни ўташ жараёнида жорий этилган.

Ушбу магистрлик диссертацияси уч боб, кириш, асосий қисм ҳамда хулоса шунингдек ҳамда фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.

Биринчи боб. Таржима назарияси ва унинг муаммолари хусусида

1.1. Таржима назарияси ва унинг ҳозирги кундаги ҳолати.

Таржима, унинг мақсади ва вазифалари, Таржима назарияси, унинг предмети. Таржима методлари.

Кейинги пайтларда юзага келаётган лингвистик тадқиқотларда таржима муаммоларига катта эътибор берилмоқда. Лингвистик таржимашунослик бўйича яратилаётган кўпчилик тадқиқотларда таржима назарияси ва амалиётининг жузъий масалалари билан бир қаторда мазкур соҳанинг моҳиятини ақс эттирадиган умумназарий муаммолар устида ҳам кенг кўламда бош қотирилмоқда. Бу ҳол лингвистик таржимашуносликнинг тадқиқотчилар эътиборини борган сари кўпроқ ўзига тортаётганлигидан далолат беради.

Таржимага лингвистик таржимашунослик нуқтаи назаридан ёндашиб, кўйидагича таъриф бериш мумкин.

Инсоният фаолиятининг мураккаб шакли бўлмиш таржима бир тилда яратилган нутқий ифодани (матнни), унинг шакл ва мазмун бирлигини сақлаган ҳолда, ўзга тил воситалари асосида қайта яратишдан иборат ижодий жараён дир. Демак, аслият мансуб бўлган тил воситалари ёрдамида яратилган нутқий ифода (матн) таржима тили қонуниятлари асосида вужудга келган шундай ифода билан алмаштирилади. Шу йул билан аслият ва таржима тиллари матнларининг мазмуний-услубий адекватлиги юзага келтирилади.

Мазкур таъриф тиллараро амалга ошириладиган жараёнга алоқадор бўлиб, инсоният фаолиятининг кўпроқ; қисми мазкур амалиёт билан боғлиқ дир. Шу туфайли «таржима» деганда аксарият кишилар кўз олдига, биринчи навбатда, бир тилдаги матнни иккинчи тилга ўгириш фаолияти намоён бўлади. Таржима инсоният фаолиятининг энг қадимий турларидан бири бўлиб, у туфайли биз инсоният тараққиёти тарихини барча тафсилотлари билан очиқ-ойдин тасаввур этамиз.

Таржима халқлар ўртасидаги дўстлик, қардошлик ва ҳамкорлик манфаатларига, улар ўртасидаги иқтисодий-сиёсий, илмий, маданий ва адабий алоқаларнинг кенгайишига хизмат қилувчи қудратли қуролдир.

Таржима турли халқлар адабиётларининг ўзаро алоқаси ва бир-бирига таъсири жараёнини тезлаштиради.

Таржимавий асарлар туфайли китобхонлар жаҳон адабиёти дурдоналаридан баҳраманд бўладилар, уларнинг эстетик туйғулари ошади, дидлари ўсади, уларда гўзал нарсалар ақида тушунчалар ҳосил бўлади.

Таржима тилларнинг камолоти учун зарурий восита сифатида, уларнинг ривожланиш суръатини жадаллаштиради, луғат бойлигини оширади ва такомиллаштиради.

Таржима инсон маънавий ҳаётини бойитади, она тилининг имкониятларини рўёбга чиқаради, уни сержило қилади.

Таржима туфайли китобхон тафаккури чархланиб, янги ғоялар, тушунчалар билан бойийди.

Таржима жамиятда янгича муносабатлар, қарашлар қарор топишига хизмат қилади. Таржима туфайли миллий адабиётлар ўртасидаги алоқаларнинг маҳсули сифатида янги ғоявий йўналишлар, янгича сюжет, жанр шаклланади. Таржима Ватан адабиётига янги образлар, бадиий-тасвирий воситалар ҳада этади. Бир сўз билан айтганда, таржима - аслиятни қайта яратиш, қайта талқин этиш санъатидир.

Аммо шуни ҳам назарда тутиш лозимки, мазкур жараён натижаси ҳам «таржима» истилоҳи ёрдамида ифода этади. Бунда аслиятининг ўгирмаси бўлмиш иккиламчи матн назарда тутилади.

Лисоний таржима хилма-хил турларга бўлинадики, бадиий адабиёт таржимаси улар орасида алоҳида ўрин тутаяди. Ўгирилаётган матннинг хусусияти бадиий таржиманинг ўзига хос ўрнини белгилайди. Бадиий адабиёт намуналари бошқа нутқий ифодалардан шуниси билан фарқ қиладикки, унда бадиий-эстетик ва поэтик жиҳатлар ҳукмронлик қиладик. Бундай асар турининг асосий вазифаси муайян эстетик таъсирчанликка

эришишдан, бадий образ яратишдан иборатдир. Айни эстетик йўналиш бадий нуткни ахборот тарқатиш вазифаси устун бошқа нутқий фаолиятлардан ажратиб туради. Шундай қилиб, ўгириладиган матнларни вазифаларига қараб «бадий» ва «нобадий» (ахборий) каби турларга бўлиш мумкин.

Модомики гап бадий нутқ таркибини ташкил этувчи алоҳида бирлик ва парчалар таржимаси ҳақида кетар экан, бадий таржиманинг бошқа таржима турларидан асосий фарқини таржимавий матннинг бадий қимматга эгаллиги билан изоҳлаш лозим. Ўзгача қилиб айтганда, «бадий таржима» деганда асосий вазифаси китобхонда аслиятдагидек бадий-эстетик таъсир уйғота оладиган нутқий ифода ҳосил қилишдан иборат таржима фаолияти турига айтилади.

Таржиманинг мақсади - хорижий тил лисоний воситалари ёрдамида яратилган матнни она тили материали асосида қайта яратишдан иборатдир. Бунинг учун таржимон, биринчи навбатда, асл нусхани тўла-тўқис идрок этиши, сўнгра уни ўз тилида бекамикўст қайта ифодалаши даркор.

Муаллиф яратган бадий-эстетик воқеликни тўлалигича идрок этиш учун таржимон кенг мушоҳада қувватига эга бўлгани ҳолда, бадий асар таркибидаги лисоний воситаларнинг мазмуний ва услубий-эстетик жиҳатларини тўғри англаши, шу билан бирга муаллиф назарда тутган бош ғояни, унинг ният ва мақсадларини, очиқ-ойдин кўзга ташланиб турган воқеа-ходисалар тасвиридан ташқари яна матн ортида турган воқеликни, бир сўз билан айтганда нафақат лисоний, балки ғайрилисоний омилларни ҳам тўла-тўқис тасаввур этиши зарур. Токи натижа шундай бўлсинки, аслият ўз китобхонига қандай бадий-эстетик завқ бахш этса, унинг таржимаси ҳам асарни аслиятда мутолаа қила олмайдиган китобхонга худди шундай таасурот инъом этсин.

Китобхон таржимада завқ-шавқ уйғота олмайдиган асарни муаллиф томонидан паст савияда битилган деб баҳолайди, яъни хом-хатала таржима китобхон тасаввурини чалғитади.

Таржиманинг вазифаси - аслият ва таржима тиллари лексик, грамматик ва стилистик ҳодисалари ўртасидаги уйғун ҳамда тафовутли жиҳатларни пухта ўзлаштириб олган ҳолда, аслиятнинг шакл ва мазмун бирлигини она тили воситалари ёрдамида қайта яратишдан иборатдир. Бу тамойилга риоя қилмаслик таржимада апиқликнинг тўла – тўқисликнинг, демакки, ифода меъёрининг бузилишига, харфхўрликнинг содир бўлишига олиб келади.

Асл нусха муаллифидан воқеликни тўғри акс эттириш талаб этилса, таржимондан асл нусхани беками – кўст талқин этиш талаб қилинади. Таржимада асл нусханинг шакл ва мазмун бирлигини, яхлитлигини бежирим ифода этиш учун таржима тилида муқобил ифода воситалари қидириб топиш зарурати туғилади. Бу жараён асл нусха мазмунини ўзга тилда ифода этишнинг қатор имкониятлари орасидан энг мақбулини танлаб олишни тақозо этади.

Асл нусха ва таржима тиллари лисоний имкониятлари одатда ўзаро уйғунлик ҳолатида бўлмаслиги, яъни икки тил сўз ва ибораларининг мазмуни билан эстетик қиймати қатор матний ҳолатларда бир-бирининг ўрнини қоплай олмаслиги талай таржимавий қийинчиликларни юзага келтиради. Бундай ҳолларда ифоданинг бадиий-эстетик қийматини қайта яратиш таржиманинг аслият матнига моддий жиҳатдан эмас, балки вазилавий монанд келишини тақозо этади.

Таржимавий муаммоларни ҳал қилиш таржимондан пухта филологик билим ва тегишли назарий тайёргарликни талаб қилади. Таржимон назарий билимни таржима амалиёти таҳлили асосида эҳтиёж туфайли вужудга келиб, кенг кўламда фаолият кўрсатаётган таржима назариясидан олади.

Таржима назариясининг вазифаси - асл нусха билан таржима ўртасидаги нисбат қонуниятларини кузатишдан, хусусий таржимавий ҳодисалардан ҳосил бўлган хулосаларни илмий далиллар асосида умумлаштиришдан, шу йўл билан таржима амалиётига таъсир ўтказиб, унинг сифатини яхшилашга кўмаклашишдан иборатдир.

Таржима амалиёти мақбул ифода воситаларини қидириб топиш йўли билан муайян таржима муаммоларини ҳал қилишда зарур андоза, қоида, далил ва исботларни таржима назариясидан олади.

Шундай қилиб, икки тил лисоний-услубий ҳодисаларини қиёслаш орқали асл нусханинг шакл ва мазмун бирлигини таржимада муқобил лисоний воситалар ёрдамида қайта яратиш йўл ва имкониятларини қидириб топиш ва шу асосда таржима амалиётининг сифат ўзгаришига олиб келадиган назарий умумлашмалар яратиш таржима назариясининг предметини белгилайди.

Мамлакатимизда таржима назарияси мустақил филологик соҳа сифатида асосан XX асрнинг 50-йилларидан эътиборан шакллана бошлаган бўлсада, таржима амалиёти бир неча минг йиллик тарихга эга. Бундан таржимачилик минг йиллар мобайнида назариясиз ривожланиб келган эканда, деган хулоса келиб чиқмаслиги керак. Араб, форс, ҳинд, озарбайжон, турк ва рус тилларидан жуда кўп илмий, тарихий, сиёсий, диний, фалсафий, бадиий китобларни ўз тилларига ўгириб келган таржимонларимиз гарчи ёзилмаган, тартибга келтирилмаган, умумлаштирилмаган бўлсада, кўп асрлар мобайнида қабул қилинган, риоя этилган маълум таржимачилик ақидаларига, қоидаларига асосланиб иш кўрганлар.

Таржима назариясининг аҳамияти шундан иборатки, у айрим таржимонларнинг субъектив майлига, матн таржимасига «интуиция» нўли билан ёндашиб, ўзбошимчаларча иш кўришларига тўсиқ қўяди. Чунки "Таржима - бу илҳом, юксак истеъдод ва интуиция билан чуқур филологик билим, тинимсиз луғавий меҳнат ҳамда ўринли илмий шархнинг қоришмасидан иборат назарий-ижодий жараёнدير» . Зеро, ҳар қандай амалий фаолият сингари таржимачилик ҳам қонуниятлар жорий қилинишига ва назарий умумлашмалар яратилишига эҳтиёж сезади. Бундай қонуният ва умумлашмалар, ўз навбатида, кенгроқ миқёсдаги

хулосаларга олиб келгани ҳолда, уларни қатор таржимавий ҳодисаларга татбиқ этишга даъват этади.

Таржима одатда тарихий-маданий, адабиётшунослик, лисоний-услубий, руҳшунослик йўналишларида тадқиқ этилади. Аммо бу йўналишларнинг барчаси ё бевосита, ё билвосита мазкур соҳаларнинг бири – лисоний-услубий йўналишида ўз аксини топади, чунки таржима ҳамма вақт тил материаллари билан иш кўришни тақозо этадиган жараён дир. Бинобарин, таржима назариясида икки тил лингвистик-стилистик воситалари билан боғлиқ лисоний тадқиқ йўналиши алоҳида ўрин тутди. Демак, таржима амалиётини ҳатто адабиётшунослик йўналишида ўрганиш ҳам, аксарият ҳолларда, тил ҳодисаларини таҳлил қилиш орқали амалга оширилади.

Шундай қилиб, таржимавий умумлашмалар яратиш учун турли жуфт тиллар лисоний-услубий воситаларини қиёсий ўрганиш ҳамда бадиий матннинг эстетик ўзига хослигини ташкил этувчи унсурлар таркибида мужассамлашган семантик-услубий ва прагматик (шароитдан келиб чиқилдиган) хусусиятларни муайян қилиш услубий асосга таянишни тақозо этади. Зеро, шу нарса аёнки, тилнинг ҳар бир воситаси, айниқса бадиий асар тили воситалари бевосита ёки билвосита услубий вазифалар ифодаси учун хизмат қилади: ҳар бир тил ҳодисаси, баён этилган фикрнинг кўлаמידан қатъий назар, маълум даражада услубий бўёқ касб этиши мумкин. Тил воситаларининг бундай хусусияти таржима назариясини лингвотаржимавий тадқиқотлар учун асос бўлиб хизмат қилдиган қиёсий услубият билан яқинлаштиради.

Кейинги ўн йилликлар мобайнида барча мамлакатлардаги сингари бизнинг юртимизда ҳам таржимачилик фаолияти изчил ривожланиб келмоқда. Унга ҳамоханг тарзда таржималарнинг сифати ҳам аста-секин яхшиланмоқда. Бунга сезиларли туртки бераётган омиллардан бири таржима назариясининг сўнгги пайтларда жиддий равишда олдинга силжиб бораётганлигидадир.

Таржима назарияси ўз тадқиқотларини бошқа қатор анъанавий филологик, айниқса лингвистик тадқиқот методларидан ўрни билан фойдалангани ҳолда, кўпроқ қиёсий-солиштирма метод билан чамбарчас боғлиқликда қўлланиладиган семантик-услубий метод асосида олиб боради. Шу билан бирга аслият ва таржима тиллари лисоний воситаларини батафсил таҳлил қилиш зарурати лингвистик тадқиқотнинг бошқа айрим махсус методларидан ҳам, жумладан, компонентлар таҳлили методидан фойдаланишни тақозо этади. Бундай пайтда қиёсланаётган икки тил бирликларининг турли контекстларда қўшимча маъно ва маъно белгилари касб этиш ҳолатлари таҳлил этилади. Бир-бирларини тўлдиришга хизмат қиладиган мазкур методлар амалга оширилган таржималарни хар жихатдан пухта ва холис баҳолаш имкониятини беради.

Шундай қилиб, мамлакатимизда таржимачилик ҳозирги кунда ўз тарихига, ривожланиш хусусиятларига, анъаналарига, тадқиқот методларига ҳамда тамойилларига эга бўлган ижодий жараёнга айланиб қолди. Унинг назарий асослари тадқиқотчилар томонидан янада чуқурроқ ўрганилмоқда.

1.2. Таржиманинг лексик ва стилистик муаммолари.

Таржимада лексик бирликларни танлаш

Таржиманинг аслиятга шаклан ва мазмунан монанд тарзда яратилишининг бирдан-бир шarti таржимоннинг ўз тилида аслиймонанд лисоний воситалар танлаб истеъфода этишидадир. Бу масъулият унинг зиммасига аввало аслият маъно ва вазифасини беками-кўст идрок этиш, сўнгра хотирасида шаклланган фикрни ўз тили маданияти ва меъёри асосида тўла-тўқис ифода этиш вазифасини юклайди.

Тил воситалари бадиий нутқ таркибида нафақат ўзларининг моддий-мантиқий маъноларидан мавҳумлашиб, ҳиссий-таъсирчан ва бадиий-эстетик (образли) маъно ва маъно белгилари касб этганларида, балки оддий мулқот таркибида дастлабки - атов маъноларида қўлланилганларида

хам таржимон олдига зарурий лисоний воситаларни тўғри танлаш борасида қатор амалий мушкулотларни кўндаланг қилади.

Муайян тил воситалари маъноларини она тили бирликлари ёрдамида тушунтирадиган мавжуд икки тилли луғатлар, қанчалик кенг ва атрофлича тузилган бўлишларига қарамадан, нутқ жараёнида намоён бўладиган икки тил мувофиқларининг барчасини акс эттира олмайди. Бошқача қилиб айтганда, ҳар қандай луғат ҳам бирликларнинг нутқ жараёнида намоён бўладиган қўшимча, тасодифий-матний маъно ва маъно белгиларининг барчасини ўзида мужассам этишга ожизлик қилади. Бундан ташқари, бирликларнинг айрим маъно ва маъно белгилари ўзларининг бир нечта-дан моддий ифодасига эга бўладиларки, уларнинг ҳаммасини жамғарган ҳолда луғатга киритиш амалий имконият доирасига сиғмайди. Шунинг учун энг тафсилотли тузилган деб тан олинган луғат ҳам муайян нутқий вазиятда тил соҳибмурожаат қилиши мумкин бўлган ифода воситасини башорат қила олмайди.

Луғатлар одатда нутқ амалиёти орқасидан қувиб ета олмайди. Уларда одатда тил тизимида ўз аксини топган имконий маънолар ўрин олган бўладики, айрим нутқий вазиятларда мазкур маъноларнинг бирортасидан ҳам фойдаланиб бўлмайди. Бинобарин, таржимоннинг вазифаси нафақат муайян лисоний воситанинг луғатга киритилган маъноларидан энг мақбулини, балки луғатда ўз аксини топмаган ёки топиб улгурмаган, бироқ ушбу нутқий вазият учун айтилган муддао бўлган маъносини матний таҳлил асосида муайян қилишдан иборатдир, Бундан ташқари, лисоний воситанинг айрим маъно ва маъно белгилари тилда қатор синонимик воситалар ёрдамида ифода этилган бўладики, уларнинг барчасини луғатда акс эттиришнинг имкони бўлмайди. Бир сўз билан айтганда, мавжуд луғатлардан таржимон учун зарур бўлган барча ахборотни тўла-тўқис олиш амалий жиҳатдан мумкин эмас.

Шунга қарамай, луғатларда акс эттирилган тиллараро эквивалентлар барча нутқий вазиятларда лисоний воситанинг маъно ва вазифасини

муайян этишда ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Санъаткор лексик бирликларнинг луғатларда тасвирланган мувофиқ маънолари асосида таржима тилида уларнинг зарурий матний маъноларини ифода этадиган лисоний воситалар қидириб топади. Ваҳоланки, барча матний маънолар имконий воситалар си-фатида луғатдан ўрин олган асосий семантика атрофида у ёки бу даражада гуруҳлашган бўлади.

Тилнинг барча халқлари учун бирдай фикр алмашиш қуроли эканлиги аслият ва таржима тиллари бирликларининг қатор ҳолларда бир-бирларига луғавий мос келишларини тақозо этади-ки, таржимонлар бундай қулай имкониятдан одатда унумли фойдаланадилар, чунки луғавий мос бирликлар кўпинча бир хил вазиятлар тасвири учун қўлланиладиган доимий эквивалентлар ҳисобланганлари ҳолда, таржима жараёнида уларнинг бири иккинчиси орқали осон алмаштираверилади.

Аммо тилларнинг миллий хусусиятга эга эканликлари, уларнинг мустақил тараққиёт жараёнини босиб ўтишлари туфайли қатор ҳолларда аслиятда қўлланилган у ёки бу лисоний воситага таржима тилида муайян бир тил бирлиги эмас, балки бир нечта, қатор ҳолларда бир-бирларидан маъно белгилари, баъзан эса услубий вазифалари жиҳатидан фарқ қиладиган лисоний воситалар мос келади. Аниқроғи, асл нусхада акс этган муайян бир фикр таржима тилида бир неча имконий намуналар ёрдамида ифода этиладики, бу ҳол санъаткор олдига айна намуналарнинг, контекст талабидан келиб чиқиб, аслиятга энг мос келадиганини танлаш вазифасини кўяди.

Гоҳо муайян бир фикр ифодаси учун аслиятда қўлланилган лисоний воситанинг луғавий эквиваленти ёрдамида ўгирилиши натижасида ҳосил бўлган ифодани таржима тили меъёри, маданияти ҳазм қила олмайди. Бундай пайтда мазкур фикр ифодаси учун таржима тилида мутлақо ўзгача семантикага эга лисоний воситадан фойдаланиш зарурати юзага келади. Айна восита аслиятдаги бирлик сингари ўзининг моддий-мантиқий маъносида бўлиши ҳам, мажозий хусусиятга эга сўз ёки тилда барқарорлик

касб этган суз бирикмаси шаклида келиши ҳам мумкин. Ушбу ҳол ҳар қайси тил бирликларининг воқеликни ўзига хос тарзда ифода этишини кўрсатадики, бундай ҳолларда икки тил бирликлари орасидаги мувофиқлик матний хусусият касб этади.

Таржимашуносликда моддий-мантиқий маъно ифодаси учун фойдаланиладиган тил воситалари таржимаси ҳақида анчагина яхши фикр ва хулосалар майдонга келган бўлсада, уларнинг кўпроқ илмий-техникавий адабиётлар таржимаси далилларига асос-ланганлиги, бадиий асарлар таржималари мисолида бундай фикр ва мулохазаларнинг нисбатан камлиги, номуфассаллиги бадиий асарлар таркибида моддий-мантиқий маъно ифодаси учун қўлланиладиган бирликлар таржимаси ҳақида қисқача тўхталиш зарур-ратини туғдиради. Бу ҳақдаги фикрлар шунинг учун ҳам зарурки, илмий-техникавий адабиётлар таркибидаги лисоний воситалар асосан ахборот тариқасидаги хусусиятга эга бўлиб, таржима жараёнида улар кўпроқўзларининг доимий эквивалентлари билан алмаштирилсалар, бадиий асарлар таркибидаги лисоний воситалар моддий-мантиқий вазифалар ифодаси учун қўлланилсаларда, кўпроқ фикрнинг жонли, бадиий-тасвирий баёни учун хизмат қилганлари ҳолда, хилма-хил контекстларда турли-туман маъно белгилари, контекстуал маънолар касб этадиларки, бу ҳол таржимонлар олдида сўзсиз назарий умумлаштирилиши лозим бўлган қатор амалий қийинчиликларни кўндаланг қилиб қўяди. Мазкур масаланинг олимлар томонидан ҳали кониқарли даражада қаламга олинмаганлиги амалий мушғулотларни енгишнинг имконий йўлларини аниқлаш заруратини келтириб чиқаради.

Сўз бирикмаси, синтагма, жумла, абзац, боб ва бутун бошли асар қатори алоҳида лисоний восита, ҳатто гоҳо ёрдамчи сўз ҳам, гоҳо таржиманинг асосий бирлиги ҳисобланадики, асарнинг ғоявий-бадиий қийматини, оҳангини тиклаш, ундаги персонажлар нутқи тасвирини аслиймонанд қайта яратиш ҳар бир унсурнинг тўғри, муаллиф унга юклаган вазифага кўра таржима қилиниши билан чамбарчас боғлиқ бўлиб,

бу ҳол асар таржимасининг тўла қонли жаранглаши уни ташкил этадиган бемустасно барча таркибий қисмларининг адекват талқин этилишига вобаста эканлигидан келиб чиқади. Демак, таржиманинг беками-кўст жаранглашида асосий маънони ташувчи лексик birlikларнинггина эмас, балки предлоглар, боғловчилар, артиклар каби тиллар ёрдамчи воситаларининг ҳам тўғри идрок этилиши ва ижодий ўгирилиши муҳим аҳамият касб этади. Чунки асар таркибидаги ҳар бир унсур, катта кичиклигидан, асосий ёки ёрдамчилигидан қатъий назар, муайян маъно ва услубий вазифанинг юзага келишида маълум аҳамият касб этадики, унинг етарли даражада баҳоланмасдан таржимон эътиборидан четда қолиши ёки янглиш тушунилиши нафақат шу birlik маъно ва вазифасининг, балки бутун жумла мазмунининг, муаллиф назарда тутган фикрнинг нотўғри талқинига олиб келади. Масалан, инглизча «for» ва унинг русча луғавий эквивалента «ради» предлоглари барча луғатларда ўзбекчага «учун» тарзида берилган бўлиб, аксарият матний ҳолатларда уларнинг бири иккинчисини бемалол алмаштираверади. [10, б 6] Аммо «for» (ради) предлоги М. Твеннинг «Жанна Дарк» романида қўлланилган «Well, I will do it for you» (JA, 188) жумласи таркибида «учун» кўмакчисига хос «фойдаси йўлида» маъно белгисини акс эттирмасдан, «хурмати учун» каби кўшимча, луғатда акс этмаган маъно белгиси касб этадики, бу ерда «учун»дан фойдаланишнинг адекватликни таъминлай олмаслигига кўзи етган таржимон аслият маъносини аниқ ифодалай оладиган «юзи-хотири учун» бирикмасини танлайди:

Так и быть, сделаю это ради вас // У Ҳа, майли, сенинг юзихотиринг учун шундай қиламан.

Мазкур мисол таржимасида санъаткор предлогнинг луғатда акс этмаган, аммо аслиятда матний мужассамлашган маъно белгисини аниқлаб, уни ўзбек тили имконияти асосида тўғри тиклаган бўлса, куйидаги жумлалар таржимасида сўзларнинг ҳатто луғатларда келтирилган маъноларидан ҳам матний ҳолат талабига монандини танлаб

ишлата билмаслик муаллиф фикрининг нотўғри талқинига олиб келган.

Боғловчилар баъзан одатдаги моддий-манتيкий маъноларида қўлланилишдан ташқари, муайян услубий мақсадларнинг юзага келишида ҳам иштирок этадиларки, бундай ҳолларда ўзбекча таржималарда боғловчиларнинг кўпроқ моддий жиҳатдан аниқ ўгирилиши адекватликни юзага келтиради. Масалан, «His head and arms and shoulders ached» жумласи таркибида муаллиф «and» боғловчисини икки марта қўллаш йўли билан нафақат персонажнинг оғриётган тана аъзоларини санаб чиққан, балки услубий такрор приёмини ҳам юзага келтирганки, бу ҳол ифоданинг бадиий таъсир кучини оширган.

Таржиманинг стилистик муаммолари - Тил бирликларини тўғри танлаш йўли билан адекватликка эришиш масъулияти санъаткордан ҳар бир ифода, восита устида чуқур, мантикий фикр юритишни талаб этса-да, айрим таржимонлар фаолиятида бу талаб жиддий аҳамият касб этмайди.

Маълумки, ҳар бир тил луғат таркиби ўз ички имкониятларидан ташқари ўзга тиллар таъсирида ҳам бойиб, такомиллашиб боради. Ўзга тиллардан кириб келиб, тилнинг луғат таркибида мустаҳкам ўрнашиб олган сўзлар зарурий лисоний воситалар сифатида фикр алмашиш жараёни учун хизмат қила бошлайдилар. Аммо шу нарса эътиборталабки, кўпмаъноли лисоний бирликлар аксарият ҳолларда ўзга тиллардан иккинчи тилга эҳтиёж туғилган бир-икки маънолари билангина кириб келадилар. Шундай қилиб, аслият тилида кўпмаъноли сўз таржима тилида бир ёки икки маъноли бўлиб қолиши мумкин. [10, б 12] Шу боис улар аслиятда таржима тилига ўзлашмаган маъноларида қўлланилганда, таржима жараёнида транслитерация йўлига мурожаат қилиш ифода маъносининг китобхонга етмай қолишига олиб келиши мумкин.

Персонаж нутқи муаллиф баёнидан кўпроқ ўзининг эллиптик хусусиятга эга эканлиги билан ажралиб туради. Бундай пайтда назарда тутилган айрим сўзлар нутқдан тушириб қолдирилсада, матний ҳолат, нутқий вазият уларнинг маънолари фикр баёнида қатнашаётганлигидан

дарак бериб туради. Маъноларигина назарда тутилиб, ўзлари тушиб қолишлари лозим бўлган сўзларнинг нутқда иштирок этишлари эса, оғзаки нутқда хос тежамлилик тамойилини бузгани ҳолда, нутқни услубий ғализликка олиб келади. Таржима амалиётида гоҳо, аксинча, аслиятда фикрнинг меъерий ифодаси учун қўлланилган жумлани ҳеч бир асос ва ҳожатсиз тежамлилик тамойили қонуниятига бўйсундириш ҳоллари ҳам учраб турадики, бу аксарият назарда тutilган фикрнинг китобхонларга муфассал етиб боришига халал беради.

Хулоса қилиб айтганда, она тили бойлиги ва анъаналаридан унумли фойдаланган ҳолда, аслиятда қўлланилган лисоний бирликларга вазифавий мос воситалар танлаш ўрнига аслият ҳарфига ёпишиб олиб иш кўриш кўп ҳолларда таржима тили меъерининг бузилишига олиб келади.

1.3. Таржиманинг лингвокультурологик муаммолари.

Халқлар турмуш тушунчаларини англатадиган лисоний воситалар хос сўзлар, дейилади. Муайян бир халқ, миллат ва элатга хос тушунча, нарса ва ходисаларни акс эттирадиган лисоний воситалар бадий асарнинг миллий хусусиятини белгилайдиган асосий воситалардан ҳисобланади. Демак, ҳар қандай бадий-ғоявий баркамол асар ўзида бирдай ҳам байналмилалликни, ҳам миллийликни мужассам этиши билан ажралиб туради. Байналмилаллик асарнинг мазмуни ва ғоясида, миллийлик эса унинг шаклида намоён бўлади. Бадий асарнинг шакли қатор жиҳатлари билан бирга унинг тилини, хусусан луғат таркибини ўз ичига олади: асарнинг миллий хусусияти асосан лексик ва фразеологик бирликлар ёрдамида яратилади.

Байналмилаллик билан бир қаторда миллийлик хусусиятини ҳам ўзида мужассам этган тилнинг луғат таркиби ўзи мансуб бўлган тил жамоасининг моддий-ижтимоий ҳаётини, чунончи, миллий урф-одат ва анъаналарини, географик тасаввурини, маънавияти ва дунёқарашини,

диний эътиқодини, ахлоқий меъёрларини, тафаккур йўналишини моддий акс эттиради.

Тиллар орасидаги тафовут эса одатда бир халқ моддий ҳаётида мавжуд муайян тушунчалар, воқеа-ҳодисалар, урф-одатларнинг иккинчи халқ турмуш тарзида учрамаслиги, шу туфайли улар номларининг ҳам айна халқ тилида табиий равишда йўқлиги билан изоҳланади. Бундан ташқари, луғавий эквивалентлик муносабатида бўлган айрим икки тил жуфтликлари бир-бирларидан бирор хусусиятлари билан ўзига хос равишда фарқ қилишлари мумкин. Бу ҳол тил бирликларининг миллий хусусиятини белгилаш бараварида уларнинг таржимада ўзаро алмашинувларига тўққинлик қилади.

Аслиятнинг ўзига хослиги асосан унинг таркибидаги лисоний воситаларнинг миллий хусусияти билан белгиланар экан, аслиятнинг бадиий-ғоявий заминини аслиймонанд тиклаш асарнинг миллий бўёғини қайта яратиш билан боғлиқдир. Шунинг учун ҳам таржимада миллий хусусиятни тиклаш масаласи кейинги пайтларда таржимонларнинг ҳам, таржимашуносларнинг ҳам эътиборини ўзига борган сари кўпроқ тортиб келмоқда. Чунки таржимавий нуқсонларнинг кўпчилиги миллий хусусиятни акс эттирадиган тил воситалари улушига тўғри келмоқда. Зеро, таржима амалиётида ҳанузгача йўл қўйиб келинаётган хато ва камчиликларнинг кўпчилиги таржимада миллий хусусиятни тиклаш билан боғлиқ бўлиб, бу масала ҳанузгача назарий жиҳатдан ҳам, амалий хусусдан ҳам қониқарли даражада ҳал қилинган эмас.

Илмий адабиётда халқлар турмуш тушунчаларини ифода этадиган лексик бирликларни қайси пайтларда таржима амалиётининг қандай синалган усуллари воситасида талқин этиш лозимлиги ҳақида ягона фикр учрамайди. Таржиманинг ижодий жараёнлиги туфайли, бундай фикрнинг учраши ҳам гоҳо амри маҳол. Бирок баён этилган илмий-танқидий фикр-мулоҳазалар таржимоннинг муайян ҳолатда қандай йўл тутиши лозимлиги ҳақидаги тасаввурини бойитади, унинг амалда йўл қўйилиши мумкин

бўлган турли-туман тасодикий тугунларни ечишига кўмаклашади, унда амалий машғулотларни мохирона енгиш малакаси ҳосил қилади.

Бундай, кишилар турмуш тушунчаларини англатадиган хос сўзларни таржимада адекват талқин этиш асл нусха миллий хусусиятини китобхонга тўла-тўқис етказиб беришдек мураккаб муаммонинг энг масъулиятли ва ўта мушкул масалаларидан хисобланади. Зеро, бундай ҳолда таржимон олдида ўз халқи учун нотаниш, бинобарин, номлари ҳам тилида мавжуд бўлмаган тушунча, нарса ва ҳодисаларни таржима тили соҳибларига тўла англатиш вазифаси кўндаланг бўлиб туради.

Халқлар турмуш тушунчаларини англатадиган сўзлар шубҳасиз бадий ёдгорликнинг миллий буёғини, унинг ўзига хослигини ташкил этади. Асарнинг миллий фазилатини белгилайдиган яна шундай омиллар ҳам учраб турадики, улар халқнинг миллий-маданий руҳияти билан боғлиқ бўлади. Бундай хусусиятларнинг таржимада зътибордан соқит қилиниши прагматик адекватликнинг яралмай қолишига олиб келади.

Таржимонни халқлар турмуш тушунчаларини англатадиган хос сўзлар маъно ва шаклларида кўра кўпроқ уларнинг муайян контекстларда ўтаб келадиган вазифаларини қайта яратиш масаласи машғул қилмоғи даркор. Бу санъаткорни асл нусхадаги хос сўзларни беасос таржима матнига кўчириш ёки мумкин бўлмаган тақдирда ҳам уларни таржима тилидаги хос сўзлар билан алмаштириб қўйиш хавфидан сақлаб қолади. Таржима амалиётига вазифавий уйғунлик нуқтаи назаридан ёндашиш аслиятдати бундай ифода воситаларининг ҳажм, вазн, миқдор, хислат, хусусият ва вазифа аниқлигини қайта яратади, шу билан бирга таржиманинг кенг китобхон оммасига яхши тушунарли бўлишига эришиш имкониятини беради.

Хос сўзларни она тилига ўгиришда аввало уларнинг муайян контекстларда ўтаб келаётган ахборий ва услубий вазифаларини аниқлаш, сўнгра таржима тилида уларга ҳар жиҳатдан мос, айна пайтда шу хил

меъёри ва маданияти даражасидаги лисоний воситалар танлаш зарурати туғилади.

Миллий тушунчаларни ифода этадиган хос сўзларнинг айримлари аслият мансуб бўлган тилдан ташқари яна қатор халқлар лафзларида учраши, жумладан таржима тили луғат захирасининг ҳам таркибий қисми ҳисобланиши мумкин.

Муайян халқ турмуш тушунчаларини англатадиган кўпчилик хос сўзларнинг маънолари ва ўтайдиган вазифалари мамлакатларнинг ўзаро маданий, маърифий, иқтисодий, сиёсий алоқалари натижасида қатор халқлар вакилларига, шу жумладан таржима тили соҳибларига ҳам таниш бўлиб қоладики, таржимонлар бундай сўзларга ўз тилларида муқобил лисоний воситалар қидириб юрмасдан, уларни транслитерация йўли билан талқин этаверадилар.

Транслитерация услидан фойдаланишнинг асосий сабаби аслиятда кўлланилган миллий хусусиятли лисоний воситаларнинг таржима тилида мавжуд бўлмаганлиги туфайли аслиятнинг миллий хусусиятини таржима тили соҳибларига хос хусусият билан алмаштириб қўйиш ёки таржимани умуман бундай хусусиятдан маҳрум этиш каби ҳолатларга йўл қўймасликдан иборатдир.

Шундай қилиб, транслитерация халқлар турмуш тушунчаларини акс эттирадиган хос сўзларни таржимада талқин этишнинг энг самарали усулларида бўлиб, унинг ёрдамида аслиятнинг миллий хусусияти сиқик ҳолда талқин этилади.

Таржима тилида гоҳо аслиятдаги лисоний воситалар маъноларига маълум даражада яқинроқ мазмунли бирликлар учрасада, улар ўзларининг шартли муқобилларидан ё хислат-хусусият ёки шакл-ҳажм-миқдор жиҳатларидан фарқланадиларки, бу тафовут уларнинг таржимада ўзаро алмашинувига йўл қўймайди.

Асосли транслитерация китобхон тасаввурини бойитади, унинг тили луғат захирасини кенгайтиради. Масалан, ўзбекча « рақсга тушмоқ» сўзи

Ўзининг биргина маъноси билан ўзбекча «to dance» бирикмасига мос эквивалент бўла олар эди. Унинг бошқа бир маъноси - эркак ва аёлнинг белу қўл ушлашиб даврада айланиши, бу усулда рақсга тушиш ўзбекларга хос бўлмагани туфайли, ўзбек тилида ўз эквивалентига эга эмас. Мазкур сўзни транслитерация усулида талқин этиш эса ўзбек тили луғат бойлигини кенгайтиради. Ҳозирги умумхалқ тили луғат таркибидан ўрин олган «танса қилмоқ.» бирикмаси азалдан ўзбекча «рақсга тушмоқ» бирикмаси билан синонимик қатор ҳосил қилгани ҳолда, омма тасаввурини бойитди.

Шундай қилиб, таржима амалиётининг транслитерация усули миллий тиллар бойишига кенг йўл очгани ҳолда, уларнинг фикр баён қилиш имкониятини оширади, адекват, шу билан бирга аслият миллий бўёғини китобхон кўз олдида айнан жонлантирадиган ифодалар вужудга келтиради.

Ҳозирги кунда ўзбек тили жаҳоннинг бой ва қудратли тилларидан бирига айланган экан, уни бу даражага етказган омиллардан бири луғат таркибидаги кўпчилик ўзга халқлар турмуш тушунчаларини англатадиган лисоний воситаларнинг транслитерация усули билан қабул қилиниб, тилнинг ҳар қандай нозик фикрни ҳам ифода эта олиш лаёқатини ошириб юборганлигидадир.

Аммо баъзан транслитерация усули айрим таржимонлар томонидан суиистеъмол қилинади. Улар миллий бўёқдан холи бўлиб, таржима тилида ўзларининг маъно ва вазифалари жиҳатларидан уйғун эквивалентларига эга бўлган лисоний воситаларни ҳам мазкур усул ёрдамида талқин этадиларки, бу хол китобхоннинг баён қилинган фикрни англашини мушкуллаштиради. Масалан, ўзбек тилидан русчага ўгирилган қатор асарлар таржимасида «раис», «хаммом», «ака», «ука», «ёр», каби кўпчилик миллийликдан холи сўзларнинг миллий хусусиятли ҳисобланиб, бетаржима қолдирилиши таржимонларнинг миллий хусусиятни ўзгача тасаввур этишларидан дарак беради.

Ўз-ўзидан маълумки, муайян халқ турмуш тарзини ифода этадиган сўзларгина бундай тушунчаларга эга бўлмаган халқлар тилларига бетаржима аслиятдаги шаклида ўтказилади, шу тарика таржимада муаллиф матнининг миллий буюғи адекват талқин этилади. Масалан, «тахмон», «хуржун», «палов», «кетмон», «паранжи», «супа» каби ўзбеклар турмуш тарзигагина хос ифода воситаларини бундай тушунчаларни англатадиган лисоний бирликларга эга бўлмаган инглиз ва рус халқлари тилларига қилинган ўгирмаларида бетаржима айнан келтириш аслиятнинг миллий хусусиятини сақлаб қолиш билан бирга, таржима тиллари луғат таркиби кенгайтиши учун замин яратиш имкониятини беради.

Шарқ ғазалиёти мафтуни бўлмиш буюк олмон шоири Гёте ўз тилига нафақат «ғазал» сўзини транслитерация воситасида олиб кирди, балки шу жанрда ўзи ҳам ижод қилди ва бошқа ватандошларини ҳам бунга даъват этди.

Вазифавий уйғунлик хақида гап кетар экан, шуни қайд қилиш лозимки, асарларида Шарқ ҳаётини тасвирлаётган айрим ўзга миллат ёзувчилари ҳам ўз тилларида мавжуд қатор лисоний воситалар ўрнига, эҳтиёж сезилмаса-да, уларнинг луғавий эквивалентлари бўлмиш шарқона сўз ва сўз бирикмаларини қўллайдилар. Бу сўзлар, ҳамма вақт ҳам муаллифлар истагига бўйсуниб, шарқона буюқни яратавермайди, чунки улар кўпинча ҳеч қандай кўшимча мазмун ёки миллий буюқ касб этмасдан, ўзлари мансуб бўлган тилларнинг ахборий вазифали, шу билан бирга бошқа тилда ўз луғавий эквивалентларига эга бўлган воситалари ҳисобланади.

Иккинчи боб. Таржима жараёни стратегиялари, методлари ва ундаги лексик муаммолар (А.Навоийнинг “Садди Искандарий” асари асосида)

2.1. Алишер Навоий “Садди Искандарий” достонининг яратилиш тарихи ҳақида

Кўпгина салафлари сингари Алишер Навоий ҳам ҳамсачилик анъанасини давом эттирди. Ҳазрат Навоийнинг бошқа ҳамсанавислардан фарқли жиҳати шундаки, у ўз “Хамса” сини туркий тилда яратди.

Низомиддин Мир Алишер Навоийнинг Искандар Зулқарнайн тарихига бағишланган “Садди Искандарий” достони “Хамса” нинг якунловчи бешинчи достони сифатида яратилган. У ҳам ўз салафлари Низомий, Деҳлавий ва устози Жомий каби олдиға тарихий достон яратишни вазифа қилиб қўймаган эди. Шоир учун Искандар тарихий лашкарбоши эмас, балки идеал ҳоким, саркарда, ҳақиқат изловчи олим, табиат, жаҳондаги баҳру бар (хўллик ва қуруқлик) тадқиқотчиси. Достонни китобхон қўлланма сифатида қабул қилиши ҳам лозим бўлган ўғитлар тўплами ҳам дейиш мумкин. Низомий, Деҳлавий, Жомий ва Навоийлар ўз “Искандарнома” ларини ёзар эканлар, давр талаби ва ўз дунёқарашларидан келиб чиққан ҳолда у ёки бу масалани ҳал қиладилар. Шунинг учун Македония лашкарбошисининг номи Навоий асарларида Искандар, Скандар шаклида юзлаб маротаба тилға олинади.

“Садди Искандарий” Навоий достонлари ичида энг йириги ҳисобланади. Достон 89 бобдан иборат бўлиб, 7215 байтни ташкил этади. “Хирадномайи Искандарий” эса 2315 байт, демак, Навоийнинг достони Жомийникиға қараганда 3 баравар каттадир. “Садди Искандарий” “Хирадномайи Искандарий”дан бир неча ой олдин ёзиб тугалланган.

Достон муқаддимаси 14 бобни ўз ичига олади. Асар муқаддимасида “Хирадномайи Искандарий” сингари назарий қисм ва ҳикоятлар мавжуд эмас.

“Садди Искандарий” нинг муқаддимавий қисмига худо ҳамди, муножот, пайғамбарга наът, меърож ва мадх, шунингдек, анъанавий парчалар сирасига фахрия, сўз таърифи, китоб назмининг сабаби, фарзандга насиҳат ва шоирнинг муайян мақсадга йўналтирилган таълимий, ахлоқий - фалсафий боблар ҳам киради.

Ҳамд – бу Оллоҳнинг ва унга хос хусусиятларнинг таърифи бўлиб, шу билан бирга Парвардигорнинг биру борлигига иймон келтиришнинг ёрқин намунаси. Бунақанги тузилма мумтоз даври адабиётида барча асарларга хосдир.

Достоннинг 1-бобини ҳамд қисми ташкил этади. Ҳамд - Оллоҳнинг сифатларига бағишланган. Навоий ушбу бобда тасаввуф таълимоти асосида оламнинг яратилиш тарихига тўхталиб ўтади. Яратганнинг буюклигига ҳамд-у сано айтади. Буларнинг барчасидан мақсад энг олий зот - Одамни яратиш эканини таъкидлайди.

*Карам бирла халқ айлағай оламе,
Бу оламда мақсуд анга одаме.
Ғараз одаме анга олам туфайл,
Неким ғайри оламдур , ул ҳам туфайл.*

Иккинчи боби муножотни ўз ичига олади ва бунда Навоий Оллоҳга мурожаат қилиб, қилган гуноҳларига афв ҳамда асарни ёзишга нажот сўрайди.

Достоннинг учинчи боби Муҳаммад пайғамбар (с.а.в.) мадҳига бағишланади. Анъанага мувофиқ, наътдан сўнг меърож туни таърифи келади.

*Фалак аҳли ичра алоло тушуб,
Малак хайлига шўру ғавго тушуб.
Малоик тутуб йўл бошин жавқ- жавқ,
Тамошосида борча кўнглида шавқ.*

Бешинчи бобида “Ҳамса”нинг такмили хусусида бўлиб, Навоий бу бобда унда “Ҳамса” ёзиш ҳаваси анча олдин , Низомий ва Дехлавий

“Хамса” ларини ўқиб юрган чоғларидаёқ уйғонганини баён қилиб, улуғ устозлари руҳидан мадад сўрайди:

*Бу водий аро Хизр роҳим бўлинг,
Қаён юз кетурсам, паноҳим бўлинг.
Бурундун чу кўргуздунгуз ёрлиқ,
Басе етти сиздан мададкорлиқ.
Кичик ерканимдан бўлиб қошима,
Улуғ муддао солдингиз бошима.*

Достоннинг олтинчи боби сўз таърифи, Низомий Ганжавий ва Амир Хусрав Дехлавий мадҳини ўз ичига олади. Еттинчи боби Нуриддин Абдурахмон Жомий мадҳига бағишланади. Шу тарика ҳар бир боб маълум мавзуга бағишланган.

Достоннинг асосий қисми 15 - бобдан бошланади. Асосий қисм ўзига хос композицияга эга. Уни шартли равишда қуйидаги тўрт қисмга бўлиш мумкин:

1. Искандар воқеаси-Искандар ҳаёти билан боғлиқ бирор воқеа ёки ҳодиса баёни
2. Назарий масала- муайян ахлоқий муаммонинг таърифи
3. Ҳикоят - шу ахлоқий масала доир ҳикоят
4. Ҳикмат - Арасту ва Искандарнинг суҳбати

Достоннинг 15 - бобида Искандар тарихига оид маълумотлар келтирилган.

Эронда тўрта сулола: пешдодийлар, каёнийлар, ашконийлар, сосонийларнинг подшолари ҳукмронлик қилган.

Юқорида тўрт сулоланинг иккинчисидан сўнг, яъни, каёнийлардан сўнг Искандар майдонга чиқди. Каёнийларнинг сўнгги вакили шоҳ Доро эди. Бу пайтда Руму Русда Файлақус деган одам ҳукмдор эди.

Навоий ҳам достон ёзиш учун барча тарих китобларини ўқиб охири Жомийдан маслаҳат сўрайди.

Искандар топди малик Файлақус,

Ясаб мулкин андоқки зебо арус.

Демак, Навоий вайронада топилган бола ҳақидаги афсона тарафдори бўлган.

Навоийнинг масалага бундай ёндашишнинг сабаби олдинги ақидаларга кўра фақат шох, олий табақадан шахсларгина юксак инсоний хусусиятларига эга бўладилар деган тушунчага барҳам бериш бўлган.

Навоий онгли равишда, атайлаб ана шу фикрга зид ўларок, энг олий жаноб инсон, одил инсонпарвар, халқпарвар шох, буюк тadbиркор лашкарбоши, олим –файласуф ҳаким ва набийлик даражасига кўтарилган Искандар тарбиясининг тасвирини бериб, Нақумоҳис (Арастунинг отаси) устоз сифатида уни тарбиялаганини айтади. Файлақус вафот этиш олдидан ўғлини валиаҳд этиб қолдиради:

Анга тож ила тахт тушмай қабул

Бу андешадин беҳад ерди малул.

Навоийнинг асосий вазифаси мамлакат, халқни идора этувчи, унинг масъулиятини устига олган одам қандай бўлиши кераклигини кўрсатиш эди. Шоир Искандар тимсоли орқали босқинчилик сиёсати, жаҳонгирликнинг беъмани иш эканини кўрсатмоқчи бўлди.

Навоий Искандари ер юзи ва сув ости сирларини ўрганиб, олим-файласуфлар таълимини олгач, аввал авлиё, кейин набийликка еришади, лекин бу соҳада ҳеч қандай фаолият кўрсатмайди. Достон охирида Навоий Искандар ҳақида:

Билиб халқ шоҳи музаффар ани,

Ҳакиму валию пайгамбар ани.

-дейди.

Навоийнинг асосий мақсади пайғамбарларнинг тенглашиб бўлмас тимсолини яратиш эмас, балки реал ҳоким ўз имкониятларидан келиб чиққан ҳолда қандай хайрли ишлар қилиши, ижтимоий фойдали вазифаларни бажариши мумкинлигини кўрсатиш эди.

2.2. Таржима жараёни, стратегиялари ва методлари

Таржима, ёзма ёки оғзаки тил матни манбасини кўчиришда, ёзма ёки оғзаки тил матни объектини тенглаштиришда ўзига хос тарзда ишлатилган. Умуман олганда, таржиманинг мақсади шуки, у ҳар ҳил турдаги матнларни, шу жумладан диний, адабий, илмий ва фалсафий матнларни бошқа бир тилга қайта узатиб беришдир ва шу орқали ўқувчиларни доирасини кенгайтиришдир. Ўзига хос маданий тушунчаларни бутунлай, шаъмаларни эса қисман таржима қилиш таржимоннинг энг муҳим ва даъват қиладиган васифасидир, бошқача айтганда, ишоралар таржиманинг яширин муаммоларидир, чунки ишоралар ўзига хос қўшимча бир маънога, асосий тил ва чет эл маданиятида эса яширин маънога эгадир, аммо ўзимизнинг тил ва маданиятимизда бу нарсага муҳтожлик сезилмайди.

Агар тил умумий ва универсал тушунчалар жамламасига тасниф бўла олганида эди у ҳолда асосий тилдан йўналтирилган тилга таржима қилиш биз учун осон кечарди. Қолаверса, ушбу шароитда керакли тилни ўрганиш жараёни одатдагидан кўра анча енгил бўларди. Бу борада Куллер тиллар муайян бир соҳага оид терминлар мажмуи эмас деб таъкидлайди ва бир тилни маъноси бошқа бир тилдан кескин равишда фарқ қилишига ишонади, бинобарин, ҳар бир тил дунёни ўзида ўзгача ташкиллаштириб, ўзгача ифода этади, шунингдек, тиллар категорияларни номламасдан, балки уларни ўзлари таърифлайдилар[9, б 21]. Куллернинг фикрларини хулоса қилиб айтадиган бўлсак, таржиманинг энг долзарб муаммоларидан бири бу тиллар орасидаги тенгсизликдир. Асосий тил билан йўналтирилган тилни орасидаги ўрталик қанча катта бўлса, биринчи тилдан иккинчи тилга маънони кўчириш шунча қийин бўлади.

Нюмарк таржима методи билан таржима жараёни орасидаги фарқни қуйидагича таърифлайди: таржима методлари бутун бир матнга боғланса, таржима жараёнлари эса ўз навбатида гаплар ва ундан кичикроқ тил

бирликлари учун ишлатилади.[9, б 81]. У қуйидаги таржима методларига таянади:

1.Сўзма-сўз таржима: (Word-by-word translation) Бу методда асосий тил сўз тартиби ўз ҳолича қолади, сўзлар ёки иборалар эса уларнинг умумий маъносига кўра, грамматикага эътибор бермаган ҳолда алоҳида таржима қилинади.

2.Аниқ таржима: (Literal translation) Мазкур таржимада асосий тил грамматик қурилмалари энг яқин йўналтирилган тил маънодошларига кўчирилади. Лексик сўзлар эса бу ҳолатда ҳам матндан ҳоли равишда алоҳида таржима қилинади. Аниқ таржима илмий, техник, технологик ёки расмий матнларнинг техник таржимасини ўз ичига олади.

3.Асл таржима: (Faithful translation) Бу таржима асл тилнинг аниқ бир контекст маъноси ва шу билан йўналтирилган тилнинг грамматик тузилиши чекланишларини ҳосил қилишга ҳаракат қилади. Бу методда таржимон, муаллифнинг матндаги мақсадини бошқа тилга имкон қадар аслига мос қилиб кўчиришга ҳаракат қилади.

4.Семантик таржима: (Semantic translation) Бу метод “асл таржима” методидан кескин фарқ қилади, яъни бунда кўпроқ асосий тил матнининг естетик қиймати эътиборга молекдир. Семантик таржима - таржиманинг марказий муносабати, ибора ёки гапни маъносини кўчириши кераклигини кўрсатади. (бунда, жумла ўзгариши ёки асл ҳолича қолиши, таржимон кўрсатмоқчи бўлган мувозанатга боғлиқ)

5.Мослашув: (Adaptation) Таржиманинг энг чекланмаган шакли бу мослашув методидир. У асосан пессалар (комедиялар) ва шеърятда кенг ишлатилади; мавзулар, образлар, ғоялар сақланади, асосий тил маданияти йўналтирилган тил маданиятига кўчади ва матн қайта ёзилади.

6. Чекланмаган таржима: (Free translation) Мазкур метод асосий тилнинг услуби, шакли ёки мундарижасисиз йўналтирилган тил матнини ҳосил қилишга қаратилган. Чекланмаган таржимада асосан таржимонга

асосий тилдан йўналтирилган тилга таржима қилишда кўпроқ ифода эркинлиги берилади.

7. Идиоматик таржима: (Idiomatic translation) Бунда таржима асл манба тилидан замонавий тил ифодасига олиб келинади.

8. Сўзлашув таржимаси: (Communicative translation) Ушбу методда асосий тилнинг аниқ контекст маъноси шундай йўл билан узатиладики, бунда мазмун ҳам тил ҳам ўқувчиларга тайёр ва мукамал ҳолда узатилади. [5, б 45-47]

Таржима жараёни энг муҳим нарсаларнинг бири эканлигини эслатиб ўтишга мажбурмиз. Таржима жараёни қуйидагиларни ўз ичига олади:

1. Ўзлаштирма (borrowings) – Ўзлаштирмалар таржима ичидаги энг содда метод ҳисобланади. У, асосий тилдан олинган сўз ёки ифодани йўналтирилган тилда ишлатилишига йўналтирилади. Ўзлаштирмаларнинг таржима жараёнида учрайдиган қуйидаги учта тури мавжуддир:

а)Соф кўчирма (Pure loanword) шакл ва маънода ўзгариш бўлмаган ўзлаштирмалар.

Масалан: email → email, internet → интернет

б)Аралаш кўчирма (Mixed loanword) шакли озгариб, маъноси ўзгармаган ўзлаштирмалар.

Масалан: zone → зона-ҳудуд, compensation → компенсация

в)Кўчирма сўзлар (Loan blends) Бунга терминни бир қисми туб сўз, иккинчиси эса ўзлаштирма сўздан ясалган, маъноси эса бутунлай ўзлаштирилган ўзлаштирмалар киради.

Масалан: internet provider → интернет таъминотчиси

2.Аниқ таржима: (Literal translation)

Аниқ таржима деб асосий тил матнининг йўналтирилган тил матнига тўғридан тўғри кўчирилишидир. Асосан, аниқ таржима бу икки томонлама ва ўзгача бекам-кўст ноёб ечимдир. Инглиз тилидаги “Honey moon” сўз бирикмаси ўзбек тилига “Асал оyi” деб таржима қилинишини мисол қилиб олишимиз мумкин.

3. Қайта гуруҳлаш (Transposition)

Қайта гуруҳлаш сўзнинг бир синфини, гапнинг маъносини ўзгартирмаган ҳолда иккинчи бир синф сўзи билан алмаштириш билан шуғулланади. Бу метод шунингдек, асосий тилдан йўналтирилган тилга таржима қилишда учрайдиган грамматик ўзгаришларни ўзгартиришга жалб қилади (бирлик сондан кўплика, сифатларнинг жойлашувини, маълум бир синфга тааллуқли сўз ёки сўз туркумларни ўзгартириши). Масалан: инглиз тилидаги “Keyword” кўшма оти, ўзбек тилига “Калит сўз” ибораси бўлиб таржима қилинади.

4. Тусланиш (Modulation)

Бу метод бизга бир ҳил феноменни (кўринишни) ҳар ҳил йўл билан ифода этиш имконини беради. Тусланиш, таржима жараёни сифатида, перспектив ҳамроҳликдаги ўзгаришлар билан йўналтирилган тилдаги лексик (луғавий) ўзгаришлар ўзгарганда ҳосил бўлади. Тусланишнинг икки тури мавжуд, яъни, 1. Эркин тусланиш; 2. Белгиланган тусланиш; Масалан, “У урушда ҳалок бўлди” жумласи инглиз тилига “ He was killed in the war ” деб таржима қилинади. “Рад қаршилиқ” (Negated contrary) деган ўзгача тушунча ҳам мавжуд, бу, манба қиймати шаклини ўзгартиришда бўлишсиздан бўлишлига, бўлишлидан бўлишсизга таржима қилишга чамбарчас суянадиган жараёндир, бу ҳам белгиланган тусланиш ҳисобланади. Масалан, “бу нарса қиммат” жумласи “бу нарса арзон эмас” деб таржима қилинади.

5. Маънодош (Equivalent)

Бу термин тилларни бир ҳил ҳолатни ҳар ҳил стилистик ёки бўлмаса структуравий маъноларни тасвирлаш ҳолатида ишлатилади. Масалан, инглиз тилидаги “ Ouch!” ундов сўзи ўзбек тилига “Ааай” ёки “Аҳҳ” деб таржима қилинади. Шунингдек, инглиз “Don’t cry over spilt milk” идиомаси ўзбек тилига “Ўтган ишга саловат” ёки “Don’t count your chickens before the eggs have hatched” ибораси ўзбек тилига “Жўжани кузда санаймиз” деб таржима қилинади.

6. Мослашув (Adaptation)

Адаптацида таржимон мазмун билан манба матн шаклини ўзгартириш йўли устида шундай ишлайди у ўша тил қоидаларига, шунингдек йўналтириладиган тил маданиятига мос келишини таъминлайди. Умуман олганда, бу жараён таржимада маданий боғлиқ бўлган сўзлар/ифодалар, киноялар ва тасвирлар учун ишлатилади. Маданий алмашинув шундай ҳолатга мурожаат етадики бунда таржимон йўналтирилган тилда маънодош сўзларни қандай ишлаца асосий тилде ҳам айнан шу жараён кузатилади. Бошқача айтганда, таржимон йўналтирилган тилдаги маданий сўзларни, асосий тилдаги маданий сўзлар билан алмаштиради. Масалан: “She is innocent as an “egg”–“У фариштадек бегуноҳ”.

Таржимонлар ишораларни уларни англаувчи кўшимча маънони таниш ва англаш мақсадида ҳар ҳил стратегияларни қабул қилишди. Агар ёш таржимон муайян бир матнни ишораларга етарлича эътибор бермай тасвирласа, у ҳолда яширин маънолар тўлалигича кўчирилмайди, бу эса ўз навбатида таржимонни уларни тушунишда муваффақиятсизликка олиб келади. Йўналтирилган тил ўқувчиларининг кўпчилиги эса бу маънони умуман тушунмай қолади, натижада эса, таржима самарали чиқмайди. Муносиб таржимон асосий тилда яратилган кучли таассуротларни, йўналтирилган тил ўқувчилар учун ҳам худди ана шундай (камида ўхшатиш орқали) етқазиб бериши керак. Умуман олганда, таржимон матнни таржима қилиш жараёнида қийинчиликларга дуч келса, у ҳар ҳил стратегияларни қўллайди; бу дегани, агар таржимон муайян бир матнни сўзма-сўз, аслига мос қилиб таржима қиладиган бўлса, у ҳолда таржима стратегиялари умуман керак бўлмайди. Берген стратегияларни аниқ ва аҳамиятсиз бўлмайди дея таъкидлайди. Ҳаваскор таржимонлар матнни сўзма-сўз ва луғат ишлатган ҳолда таржима қилишига қарамай, таржима бобида улар таржима зўр қилинди деб ўйлашсаларда улар таржимада муаммо ҳали ҳам борлигини ва маълум бир даражада таржимага

Ўзгартириш киритилиши кераклигини тушунишмайдилар. Шундай экан, стратегия функциясининг энг муҳим жиҳати бу муаммони ечишдир.

2.3.Таржимада асл тил миллийлигини сақлаб қолиш муаммоси.

Ҳар бир бадиий ёдгорлик муайян бир даврда содир бўлган воқеа-ходисаларни тасвирлайди. Шунга кўра, тарихий мавзуда битилган асар ҳозирги замон китобхонини халқ ҳаётининг тарихи билан таништиради. Табиийки, бундай асар давр эҳтиёжига мувофиқ тарзда ҳад ҳисобсиз тарихий ва архаик лисоний воситалар билан тўлиб-тошган бўладикки, улар китобхон кўз олдида давр руҳини, нафасини жонлантириш билан бирга асарнинг бадиий эстетик таъсирчанлигини ҳам оширади.

Аслият руҳини бекаму кўст қайта яратиш масъулияти таржимон олдига тил воситаларини аслиймонанд истифода этиш йўли билан асар яратилган давр руҳини ҳаққоний талқин этиш вазифасини қўяди.

Аслият яратилган давр таржима амалга оширилган пайтдан одатда маълум даражада фарқ қилади. Шунинг учун ҳам аслият руҳини тўлатўкис қайта яратиш масъулияти таржимондан зарурий лисоний воситаларни тўғри танлаш йўли билан аслият вужудга келган давр хусусиятини қайта яратишни талаб этади. Аслиятнинг «архаик» хусусияти таржимада замонавий суз ва иборалардан муқобил воситалар сифатида фойдаланиш имкониятини бермайди. Шу билан бирга таржима амалга оширилган давр китобхонга яқин, тушунарли бўлиши лозим. Чунки таржимон асарни ўз даври китобхони мутолааси учун ўтиради.

Бирор бир матнни бир тилдан ўзга бир тилга таржима қилиш жараёнида албатта муайян бир қийинчиликларга дуч келишимиз табиий. Чунки бадиий таржима эстетик ҳамда маънодорлик жиҳатдан қиймати бошқа таржималардан ажралиб туради. Таржиманинг эстетик вазифаси сўзларни чиройли, мажозий, образли ҳамда метафоралар в.ҳ.лардан фойдаланган ҳолда ифодаланишидир. Шунингдек, таржимон бир сўзни маълум бир тилга таржима қилаётганда ўзининг маҳоратини ишга солиши лозим.

Албатта, бадий таржима ниҳоятда қийин санъат. Агар таржимон ҳақиқий сўз устаси бўлмаса, унинг таржимасида нуқсонлар учраб туради. Сабаби агар озгина бўлса ҳам, сўзни нотўғри ёки бўлмаса, бошқа бир синонимини ишлатиш ҳолати содир бўладиган бўлса, у ҳолда маъно ўзгариши рўй бериб, ёзилган ёки айтилган фикрнинг ҳақиқий маъносини ўқувчи англай олмайди.

Биз шу ўринда, “Ҳамса” асарининг энг сўнгги достони “*Садди Искандарий*” достонидаги баъзи сўзларни ўзбек тилидан инглиз тилига таржима қилишдаги айрим тавсиялар ҳақида фикр юритмоқчимиз. “*Садди Искандарий*” достонини номланиши ўзбек тилидаги таржимаси “*Искандар девори*” деб таржима қилинади. Бу дoston номининг инглиз тилига таржимаси “*The wall of Alexander Great*” [17, б 26], “*The iron gates of Alexander the Great*” ёки “*The Gates of Alexander*” ҳам дейиш мақсадга мувофиқ [21, б 71]. Чунки кўп манбааларда шу ҳол тан олинган. Яъни у ерда таъкидланишича, афсонавий Искандар девори буюк Александр Македонский томонидан жанубий ўлкаларда яшовчи кишиларни Яъжуж ва Маъжужлардан ҳимоя қилиш учун қурдирилган. Шу ўринда Яъжуж ва Маъжужларга тўхталиб ўтамиз. Зеро, бу каби реаллийлар таржима учун муҳимдир.

Яъжуж ва маъжуж охирзамонда дунёнинг шарқий томонидан ер юзига чиқувчи ва ер юзида бузғунчилик қилувчи махлуқлардир. Қуръони Каримнинг “Каҳф” ва “Анбиё” сураларида бу ҳақда оятлар келган. Аллоҳ таоло “Каҳф” сурасида: “Улар: “Эй, Зулқарнайн, албатта, Яъжуж ва Маъжуж ер юзида бузғунчилик қилувчилардир. Биз сенга хароҷ берсак, биз билан уларнинг орасида тўсиқ қилиб берурмисан?” – дедилар”, деган (94-оят). Демак Яъжуж ва маъжужлар бузғунчи ҳамда инсон ҳаётига хавф солувчи махлуқлар бўлиб уларнинг ер юзида пайдо бўлиши охирзамоннинг белгиларидан биридир. Яъжуж ва маъжуж инглиз тилига “*Gog and Magog*” деб таржима қилинади. Яъжуж ва маъжужларнинг инглиз тилига нима учун бундай таржима қилинади, улар инглиз тилига

кайси тилдан қачон кириб келгани, хуллас, уларнинг этимологияси ҳалигача ноаниқлигича қолмоқда.

Баъзан Искандар Зулқарнайн билан Александр Македонскийнинг номларини чалкаштириш ҳолатлари кўп учрайди. Александр Македонскийнинг асл подшоҳлик исми Македония қироли Александр III бўлиб, Александр номи билан танилган ва уни шарқда Искандар деб аташган. Юнонистонлик Филипп II нинг ўғли Александр Македонский, яъни Искандар тарихий шахс ва унинг инглизча номланиши “*Alexander the Great*” деб таржима қилиниши мақсадга мувофиқ. Искандар Зулқарнайн номи билан бошқа тарихий шахс номи таржималарда фарқланмай қолган. Искандар Зулқарнайн ҳақида Қуръони Каримда ҳам таъкидланган. Бу ҳақда Аллома Ибн Касирнинг “Тафсир”ида қуйидагилар келтирилган: “Азрақий ва бошқалар айтишади: Қуръони Каримда номи келтирилган Зулқарнайн Иброҳим алайҳи салом даврларида яшаган ва у киши билан Байтуллоҳни тавоф қилган.

А.Македонскийнинг Искандар Зулқарнайн деб аталишига баъзи сабабларни келтиришимиз мумкин. “Зулқарнайн” арабча сўздан олинган бўлиб, “*Икки шох эгаси*”, “*Қўша шохли эр*” деган маъноларни англатади. Зулқарнайннинг инглизча талқини эса “*Dhul Qarnayni*” бўлади. “*Dhul Qarnayni*”, яъни “Икки шох эгаси” дейилишига сабаб римлик лашкарбошиларнинг икки шохли темир дубулғасидан келиб чиққан бўлиши ҳам мумкин.

Зулқарнайн ҳақида Қуръони Каримнинг “Каҳф” сурасида шундай дейилган: Аллоҳ таоло Зулқарнайнга подшоҳлик, молу-давлат, ақл-идрок берган. Қолаверса, унга ер юзини обод қилиш, бинокорлик ва давлат ишларини адолат билан юргизиш таълими берилган. Ва яна, у ҳақида Абу Туфайл Али розийаллоҳу анҳу шундай деган экан: “Зулқарнайн дейилишига сабаб унинг машриқ ва мағрибга етгани, яъни қуёш чиқиш ва ботиш томондаги ўлкаларни забт этганидир.

Рум шохи “*Файлақус*” – “Садди Искандарий” достонида келтирилган Рум шохи *Файлақуснинг* инглиз тилида номланиши *Филип II*. Бу тарихий шахс юнонистонлик Искандарнинг отаси бўлиб, у милоддан аввалги 382–336 йилларда яшаган ҳамда милоддан аввалги 359 йилдан то умрининг охирига қадар, яъни 336 йилга қадар Македония қироллигини бошқарган. Айни вақтда Рум давлатини инглиз тилига таржима қилганимизда – “*Macedonian kingdom*” деб таржима қилиш мақсадга мувофиқдир.

Нақумоҳис – Бу шахснинг инглиз тилидаги исми *Leonidas*. Бу инсон Искандарга ёшлигидан бошлаб тарбия бериб, унга кўп илмларни ўргатган. Бундан ташқари, *Нақумоҳис*, яъни *Leonidas* Искандарга жанг санъатидан сабоқ берган.

Арасту – Бу инсон исмининг инглиз тилидаги таржимаси *Aristotle* бўлиб, буюк юнон файласуфи Платоннинг шогирди бўлган. Аристотел Македон ҳукмдори Файлақуснинг таклифи билан шахзода Александрга устозлик қилган ва унинг эришган ютуқларида унинг хизматларининг катталигини алоҳида эътироф этиш лозим.

Балинос - Бу инсон ҳам Искандар Зулқарнайга содиқ амалдорларидан бири бўлиб, ниҳоятда оқил ва доно инсон бўлган ва ҳар доим Искандарнинг ёнида бўлган. Бу инсоннинг исми ҳозирги кунда инглиз тилида номланиши биров муоммоли бўлиб келмоқда. Сабаби Александр Македонскийга Арастудан кейин иккинчи устози сифатида *Lysimachus* тан олинади. Александрнинг бу устози ҳам Арасту сингари доимо шохни ўзининг ақлли фикрлари билан қўллаб келган. “Садди Искандарий” достонида номи келтирилган *Балинос* ҳам худди *Lysimachus* сингари таърифланган. Шунга асосланиб айтадиган бўлсак, *Балинос* билан *Lysimachus* бир киши бўлган бўлса ажаб эмас.

Доро III - Форсларнинг энг қудратли шоҳларидан бири бўлиб, бу ном инглиз тилига *Darius III* деб таржима қилинади. Доро III милоддан аввалги 380-330 йилларда яшаган, унинг ҳақиқий исми Арташат, яъни *Artashata* бўлиб, у *Доро (Darius III)* деган номни ўзининг сулоласига янги ном

сифатида қабул қилади ва ўзини ва авлодларининг шу ном билан аталишини истайди, Дорони қадимги греклар *Кодаману (Codomannus)* деб аташган.

Фаранг мулки – бў сўзнинг маъноси Француз ерлари деган маънони беради ва бў сўзнинг инглиз тилига таржима қилганимизда *The land of French* деган маънони беради, лекин бу ерда бир нарсага аҳамият беришимиз керак. Яъни ўша пайтдаги Француз ерлари билан ҳозирги ўрни географик жиҳатдан ҳам албатта бироз фарқ қилиши мумкин.

Қрим ўлкаси – ушбу ўлка номини асл маъноси *бўлак* деган маънони англатади. Қрим ўлкаси ўша пайтдаги Боспор қироллиги таркибига кирган. Ушбу қироллик ҳудуди Қора денгиз бўйлаб ёйилган. Ушбу ўлка номини инглиз тилига таржима қилганимизда *The Crimea* бўлади.

Андалус – сўзи босқинчи деган маънони англатади. Ушбу сўзнинг келиб чиқиши немис қабилаларидан бири *вандаллар* номи билан боғлиқ. Улар Испаниянинг жанубий қисмини босиб олгандан сўнг у ерни Вандалусия деб атайдилар. Араблар ўша жойни босиб олгач, уни Андалусия деб атайдилар. Демак, *Андалус* сўзи *Немис* деган маънони беради. Инглиз тилга таржима қилганимизда *German* деган сўзга тўғри келади.

Ажам – Бу сўз араб тилдан олинган бўлиб, араб бўлмаган, яъни бегона деган маънони беради. Бў сўз араблар томонидан асосан форсийларга нисбатан қўлланилган. Бў сўзнинг инглиз тилидаги таржимаси ҳам худди араб тилидаги сингари *Ajam* деб юритилади

Кишвар – кишвар сўзининг маъноси ўзбек тилида *жой, ўлка, мамлакат* деган маъноларни беради. Бў сўзнинг инглиз тилига таржима қилганимизда *Place, country, location* деган маъноларни беради. Мисол: «Ҳинд кишварида ғаройиблар кўп». There are a lot of marvels in India. [3, б 376]

Рой – Бу сўзнинг ўзбек тилига таржима қилганимизда *рожа*, яъни *шахзода* деган маънони беради. Буни инглиз тилга таржима қилганимизда

Prince деган маънони беради. Мисол: «Ҳинд Ройи Искандардан қолишини сўради.» The prince of India asked Alexander to stay.

Тўра – ҳужум қилиш учун мўлжалланган ва тўрт томони ўралган харбий курилма бўлиб бў сўзнинг инглиз тилига таржимасини бир сўз билан ифодалаб бўлмайди. Шунинг учун *Тўра* сўзининг инглиз тилидаги таржимасини *special military construction to attack* деб олишни маъқул топдик.

Бир сўз билан айтганда, таржимада шундай лисоний воситалардан фойдаланиш керакки, ҳосил бўлган матн китобхонга яхши тушунарли бўлсин ва шу билан бирга асар яратилган давр унинг кўз олдида жонланиб турсин. Бунинг маъноси шуки, таржимада тилнинг архаик ва тарихий қатламларига мурожаат қилишда суиистеъмолликка йўл қўймасдан, улардан китобхонда асар яратилган давр тўғрисида тасаввур ҳосил қилиш мумкин бўлган даражада фойдаланиш зарур. Чунончи, тарихий воқеа ҳодисалар тасвирига бағишланган асарлар таркибида қўлланилган халқлар тарихий-миллий турмуши тушунчаларини акс эттиради билан таржима тили учун ёт шаклларни ҳосил қиладилар. Бу ҳол ифоданинг ғайритабиий жаранглашига, ҳатто кўп ҳолларда муаллиф кўзда тутган фикрнинг китобхонларга етиб бормай қолишига олиб келади. Чунки ҳар бир бирлик ўзининг меъёр сифатида қабул қилинган шаклида муайян маъно ва услубий вазифаси ифодалаш учун қўлланилади.

Муайян бир нарсани аташда халқлар асосан шу нарсанинг ҳар хил хусусиятларига асосланар эканлар, бу жараёнга ҳар қайси халқнинг мустақил равишда ёндашиши туфайли нарса номи турли тилларда турлича семантикали сўзлардан ташкил топган бўладики, таржима жараёнида айни жиҳатнинг ҳисобга олинишигина фикрнинг меъёрий баёнини таъмин этади.

Аслият тилининг ўзига хос нутқий белгиларини таржима тилидаги муқобил воситалар билан алмаштирмасдан, уларнинг вазифаларини сўзма-сўз таржима ёрдамида қайта тиклашга уриниш асосан ҳеч қандай самара

бермайди. Чунки мазкур бирликлар назарда тутилган вазифаларни ўз шакл ва лексик таркиблари воситасидагина ўтай олганлари ҳолда, айти омиллари ўзга тилларда зарурий услубий самара ярата олмайди.

Ўзлари мансуб бўлган халқлар тарихи, ҳар хил афсоналари, урф-одатлари, диний, сиёсий ва эстетик қарашлари асосида пайдо бўлган миллий хусусиятли бирликларни мазкур асослар заминида пайдо бўлган эквивалентларга эга бўлмаган тилларга моддий жиҳатдан аниқ таржима қилиш ижобий натижа бермайди: бирлик асосида ётган изоҳ таржима тили вакилларига тушунарли бўлмаганлиги сабабли, ҳосил бўлган бирикма аслият маъносини китобхонларга етказиб беришга ожизлик қилади.

Тилларнинг мустақил тарихий тараққиёт жараёнини бошларидан кечиришлари муайян маъно ва услубий вазифалар ифодаси учун қўлланиладиган турли тиллар фразеологик бирликларининг кўп ҳолларда турлича лексик таркиблардан иборат бўлиб қолишларига сабаб бўлар экан, бундай бирликларни бир тилдан иккинчи тилга мавжуд муқобил вариантлари ёрдамида ўгирмасдан, моддий жиҳатдан аниқ таржима қилиш камдан-кам ижобий натижага олиб келади, чунки ҳосил бўлган бирикмаларнинг мантиқий-тарихий асосдан холи бўлишлари уларнинг назарда тутилган маъно ва вазифаларни тил меъёри йўл қўядиган даражада акс эттиришларига монелик қилади.

Грамматик меъёрлар ва таржима Нутқ маданиятининг муҳим омилларида бири нутқнинг грамматик жиҳатдан пухта ва тўғри бўлишидир. Бу ҳол, биринчи навбатда, тилнинг адабий, шу жумладан, грамматик меъёрларини пухта ўзлаштириб олиб, нутқ қурилишининг грамматик шаклларини тўғри туза билишни талаб этади.

Грамматик меъёрларга риоя қилиш, аввало, жумла шаклларини яхши билиш ва улардан моҳирона фойдаланишни, сўнгра жумладаги ўзак, негиз ва қўшимчалар ўрталаридаги муносабатларнинг тўғри бўлишини, эга ва кесимнинг ўзаро мослигини, иккинчи даражали бўлақлар хусусиятларига

яхши эътибор берилишини ҳамда сўз тартибининг қоидага мувофиқ бўлишини талаб этади.

Таржима тили жумла қурилиши қоидаларига риоя қилмасдан, аслият тили таъсирига берилиб, матн таркибига она тили меъёри даражасида бўлмаган ифода воситаларини киритиш ҳам таржима сифатини тушириб юборади.

Тиниш белгилари жумлаларнинг тўғри тузилиши ва улардаги фикрнинг аниқ ифодаланиши учун хизмат қилар экан, уларнинг фикр мақсадига мувофиқ қўйилиши ҳам муайян матндаги фикрни ёзувчи баён этганидек тушуниш имкониятини беради.

Ҳар бир тилнинг ўзига хос хусусиятларга эга эканлиги аслиятда фойдаланилган грамматик шаклларни таржима тилига кўр-кўрона кучиришни эмас, балки улар воситасида ифода этилган фикрларни муқобил шакллар ёрдамида вазифавий қайта тиклашни тақозо этади. Таржима амалиётига шу нуқтаи назардан ёндашилгандагина таржима тилида аслиятдаги грамматик шаклларга мос қурилишли воситаларнинг йўқлиги ўз аҳамиятини йўқотади. Бинобарин, икки тил шаклларининг ўхшашлиги таржимада расмий хусусият касб этади.

Тил маданиятига риоя қиладиган, диди баланд бадиий ижод соҳиблари юксак савияли асарлар ва таржималар яратиб, адабий тилдан саводли фойдаланишнинг ажойиб намуналарини намойиш қилмоқдалар. Аммо қатор аслият, айниқса таржимавий асарлар тилини кузатиш айрим қаламкашларнинг адабий тил имконият ва меъёрларидан баъзи ҳолларда унумли ва ўринли фойдалана олмаётганликларини кўрсатмоқда. Улар фақат лексик ва услубий чалкашлик ва ғализликларгагина эмас, балки тилнинг грамматик қонун-қоидаларига амал қилишда ҳам кўпгина хатоликларга йўл қўймоқдаларки, бу камчиликлар нутқнинг қонуний табиий жарангдорлигини бузишдан ташқари, маънонинг нотўғри, баъзан мутлақо қарама-қарши ҳолда, талқин этилишига ҳам сабаб бўлмода.

Сонларнинг асосий хусусиятларидан бири шундан иборатки, улар саналадиган отларгагина бирикиб, миқдор тушунчасини англатиб келадилар. Саналмайдиган отларнинг миқдор тушунчасини акс эттирмасликлари туфайли уларга сонлар бирикмайди, балки сонлар айна отларнинг ҳажм ва вазнини билдирувчи сўзларга қўшилиб ишлатилади (бир юмалоқ, совун, икки асмишка чой, уч қадоқ мой, тўрт шиша ёғ).

Таржима жараёнида жумла таркибидаги сўзларнинг ўзаро муносабатга киришиш ва мослашиш ҳолатларини ҳам ҳисобга олиш зарур. Кўпинча жумла таркибига маънони кучайтирувчи ёки ўзгартирувчи битта сўзнинг киритилиши маъно ташувчи компонентларнинг грамматик шакллари ўзгартиришни талаб этади.

Гап феъл (гап таркибида - кесим) замонлари ҳақида кетадиган бўлса, ҳар қайси замон бир нечтадан шаклга эга бўлиб, бу шакллар ишҳаракатнинг турли хил хусусиятда намоён бўлишини кўрсатади. Бинобарин, бир хил хусусиятли ҳаракатнинг (агар жумла таркибида бирдан ортиқ кесимлар мавжуд бўлса) ҳар хил шакллар воситасида берилиши нафақат аслиятдаги жумлада мужассамлашган ҳаракат хусусиятининг ноадекват талқинига, балки таржима тили учун нотабий ифоданинг юзага келишига ҳам олиб келади.

Хулоса қилиб айтганда, таржиманинг грамматик жиҳатдан етук, умумхалқ тили маданий ва меъёрий қонун-қоидалари асосида яратилган бўлишида аслият ва таржима тилларининг ўзларига хос грамматик хусусиятларини яхши ўзлаштириб олган, ҳар қайси тил грамматик шакл ва меъёрларини пухта билган ҳолда, биринчи ўринга грамматик ҳодисаларнинг шакллари эмас, балки вазифаларини ижодий тиклаш вазифасини қўйиш ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Чунки таржимада аслиятда мужассамлашган фикр таржима тили воситалари ёрдамида қайта яратилади. Таржиманинг адекват жаранглаши асосий ғоявий-бадий мазмунни очувчи лексик-стилистик воситалар вазифаларининг ижодий тикланишигагина эмас, балки хилма-хил грамматик ҳолатларнинг ҳам нутқ

маданияти доирасида талқин этилишига, жумладан, тиниш белгиларининг фикр мақсадига мувофиқ қўйилишига ҳамда қўшимчаларнинг жонли нутқда ишлатилиш меъёрларига қатъий риоя қилган ҳолда ишлатилишига ҳам боғлиқдир. Таржимон ўз амалий фаолиятида дуч келадиган барча грамматик ҳолатларнинг хусусият ва шакллари, жумла таркибидаги сўзларнинг ўзаро муносабатга киришиш ва мослашиш ҳолатларини пухта билиши зарур, акс ҳолда, тилнинг грамматик ҳамда мантиқий меъёрлари йўл қўя олмайдиган ифодалар вужудга келиб қолиши мумкин.

Инкор боғловчиси иштирокида тузилган жумлаларнинг адабий тил меъёрига тўғри келиш-келмасликларини аниқлаш илмий мушоҳада асосида иш қўришни ҳам талаб қилади. Чунки айрим таржимонларнинг «на... на» боғловчисининг инкорни англатиш хусусиятини ҳис этмасдан ёки, ҳис этган тақдирда ҳам, таржима қилинаётган жумлалар таъсирига берилиб кетиб, ўзбек тили меъёри кўтара олмайдиган қўш инкорли жумлалар ҳосил қилиб қўйишлари туфайли, таржима амалиёти мисоллари ҳамма вақт ҳам нутқ маданияти меъёри ҳазм даражасида бўлавермайди. Бинобарин, таржима амалиётининг ўзигагина суяниб таржимавий умумлашмалар яшаш илмий асосдан ҳоли хулосаларга олиб келиши мумкин.

2.4. Алишер Навоий асарлари тилида лексик ва грамматик меъёрларнинг белгиланиши

Алишер Навоий форс-тожик сўз санъаткорлари билан ижодий мусобақалашди. Бу мусобақада катта муваффақиятларга эришиб, ўзбек тилининг лексик ва грамматик бойликларини намойиш этди.

Навоий “Мезонул авзон” асарида шундай ёзади: “...Ажам шуароси ва фурс фусақоси ҳар қайси услубдаким, сўз арусига жилва ва намойиш бериб эрдилар, турк тили била қалам сурдум ва ҳар нечук қоидаким, маъни абкориға зийнат ва оройиш кўргузиб эрдилар, чиғатой лафзи билан рақам урдум”.

Навоий ўз асарларида ўзбек тилининг лексик бойликларидан синонимлари ва омонимларидан, халқ мақол ва маталларидан, фразеологик, идиоматик бирикмаларидан, жумла тузилишидан кенг фойдаланди.

Ўз асарларида ўзбек тилининг лексик бойлигидан ижодий фойдаланган Навоий унинг форс-тожик тилидан бой эканлигини алоҳида таъкидлайди.

Навоий ўзбек тилидаги синонимлардан усталик билан фойдаланди. Ўзбек тилида турли маъно нозикликларини ифодаловчи синонимик жуфтларига эга бўлган феъллардан юзтасини “Муҳокамат-ул луғатайн”да санаб ўтади: “Бу юз лафздурки, ғариб макосид адосида таъйин килибдурларки, ҳеч қайси учун сорт тилида лафз ясамайдурлар”. [20, б 178]

Навоий бу 100 та феълнинг ҳар бири ўзбек тилида ўз синонимларига эга дейди ва уларнинг ҳар биридан фойдаланади. Масалан, Навоий бирор-бир суюқликни ичиш ҳаракатини кўрсатувчи **ичмоқ** феълининг сыпқармоқ, тамшымоқ каби синонимларини келтиради.

Сақийа, тут бадаким, бир лаҳза Өзумдин барай,
Шарт буким, ҳар нечә, тутсанг лаба-лаб **сыпқарай**.
Сақий чу ичиб, менгә тутар қош,
Тамшый-тамшый аны қылай нош.

Навоий йығламақ сўзининг **йыгламсынмақ, бохсамақ, ингрәмәк, сингрәмәк, сықтамақ, Өкирмәк, иничқирмәк, ҳай-ҳай йыгламақ** каби синонимларини самарали қўллаган.

Истәсәм давр аҳлыдын ишқынгни пинҳан әйләмәк,
Кечәләр гаҳ **ингрәмәкдур** адатым, гаҳ **сингрәмәк**.
Ул айки, кулә-кулә қырағлатды мени,
Йығлатды мени демәйки, **сықтатты** мени.

Навоийнинг юқоридаги мисраларидан синонимларнинг поэтик устунлиги, стилистик бўёқдорлиги ва поэзиядаги роли аниқ кўриниб

туради. Булар тилдаги синонимларнинг ролини яхши тушуниб етганлигини кўрсатади.

Навоий ўзбек тилининг омонимларига ҳам ижобий қарайди. У омонимларнинг полисемантик ва поэтик хусусиятларини очар экан, уларни она тилнинг бойликларидан бири, деб ҳисоблайди. Навоий ўзбек тили омонимларга бойлигини ва улар орқали шоирлар гўзал туюқлар яратганликларини таъкидлайди.

Шоирнинг ўзи ҳам омонимлардан фойдаланиб, яхши сўз ўйинлари ясаган: *туш* -туш (ярим кун, томон), *йан* (ёнмоқ, ён-боши, қайт), *йақ* (ёқмоқ, томон, ёғ) каби.

Навоий бу омонимлардан фойдаланиш билан бирга сўзнинг функционал семантик тараққиётини ҳам кўрсатди.

Навоий ўз асарларида фақат омоним, синоним сўзларни эмас, балки форс тилида бўлмаган ва туркий тилда бўлиб, истеъмол қилинмаган сўзлардан фойдаланди ва уларни адабий норма сифатида ўзлаштирди. Масалан: *чўқур*, *қабак* (қовоқ), *менг*, *илдириш* (яшин), чакын (яшин) каби.

Навоий лексик нормаларни белгилашда турмушнинг турли соҳаларига тегишли бир қанча туркий сўзларни ўз асарларига сингдирди. Улар қуйидагилардан иборат:

1. Озиқ-овқат номлари: *қаймақ*, *қатлама*, *буламық*, *қурут*, *улаба*, *манту*, *қуймақ*, *Өркәмәч*, *қымыз*, *сузма*, *боза*, *татмач*, *умач* кабилар.

2. Чорвачиликка оид сўзлар: *тубучақ*, *арғумоқ*, *йақа*, *йабу*, *тажжу*, *тай*, *ғунан*, *дунан*, *тулан*, *чырға*, *ланға*, *жабилдир*, *хана*, *тоқум*, *чилвир* кабилар.

3. Кийим-бош номлари: *дастар*, *қалпақ*, *наврузи*, *топпы*, *шырдақ*, *жәләк*, *дәклә*, *қур*, *терлик* кабилар.

4. Ов ҳайвонлари номлари: *кийик*, *тонғуз*, *хуна*, *қылпақчы*, *суйкун*, *буғу*, *марал*, *оҳу*, *гавазы*, *хук*, *ғураз* кабилар.

Навоий ўзбек тилининг ўзига хос лексик хусусиятларини кўрсатар экан, ўз навбатида, у форс тили лексик бойликларидан ҳам баҳраманд

бўлди. У ўзбек тилининг лексик нормаларини белгилашда араб, форс-тожик тили сўзларидан ҳам унумли фойдаланди.

Айрим тушунчаларни ифодалашда бошқа тилдан сўз олиш зарур ва шарт деб билди. Чунки арабча, форс-тожикча сўзларни кўпроқ ишлатишни ўша давр адабий жанр ва услуби ҳам талаб қилар эди. Шунинг учун ҳам Навоий асарлари лексикасида арабча ва форс-тожикча сўзлар кўпчиликни ташкил қилади. Масалан: *авд* (кайтиш), *адам* (йўқлик) *асрар* (сирлар) *байга* (оқ), *барқ* (яшин), *вахбат* (бирлик), *даъб* (одат), *кавқаб* (юлдуз), *лахн* (ашула), *мужриб* (созанда), *саҳаб* (булут) каби арабча сўзлар; *тар* (ип), *тифл* (гўдак), *саст* (товуш), *равзана* (дарча), *пайкар* (гавда), *айин* (тартиб), *ниҳан* (яширин), *майкада* (майхона) каби.

Навоий кўтаринки туйғуни ифодалашда поэтик лексикага мурожаат қилган. Бундай лексикага Навоийдан олдин ва ундан кейинги шоирлар асарларида ҳам учрайдиган сўзларни киритиш мумкин: *багир* (жигар), *битиг* (хат), битимэк (ёзмок), *бурна* (илгари), *дубдурун* (оёқ товуши), *йавутмақ* (яқинлаштирмак), *йалин* (шуъла), илик (қўл), *ирик* (катта), *итик* (ўткир), *итмэк* -(йўқ бўлмок), *туз* (тўғри) каби.

Бундан ташқари Навоий романтик тасвирни беришда мифологик ва қадимги номлардан ҳам фойдаланган: *Барахман*, *Дажла*, *Жайхун*, *Жамшид*, *Жойбар*, *Зухал* (Сатурн), *Зухра* (Венера), *Наҳид* (Муштарий), *Дабир* (Юпитер), *Зал*, *Маний*, *Хатами Тай* каби.

Навоий фақат лексик нормаларнигина эмас, балки грамматик, нормаларни белгилашда ҳам самарали иш қилди. Ўз асарларида грамматик формаларнинг ихчамлигига ва сўз яшаш техникасига масъулият билан қаради. Ихчам грамматик формалар орқали янги сўзлар ҳосил қилишга, янги маъно ифодалашга алоҳида эътибор берди.

Навоий сўзларнинг ва грамматик формаларнинг ясалиши ва ишлатилишига, уларнинг поэтик бўёқдорлиги ҳамда нозиклик-ларига алоҳида эътибор билан қаради. Масалан, ҳаракатни бажаришга интилиш, тайёрланиш каби маъноларни ифодалаш учун **-ғу/-гу** аффиксли

сифатдошга **-дек** кўшилиши билан ҳосил бўлувчи формадан унумли фойдаланди: *барғудек, билгудек, айтқудек, урғудек, сорғудек* каби.

Навоий асарларида **-ғач/-гэч** аффиксли равишдош формаси кетма-кетлик ҳамда узлуксизликни билдиришда қўлланган: *айлағач, йетгкэч* каби. Ҳозирги тилда бу форма пайт маъносини ҳам ифодалайди. Шоир поэтик нутқнинг бадиий бўёқдорлигини оширишда бундай грамматик воситалардан унумли фойдаланди.

Навоий асарларида **-чы/-чи** касб-ҳунар оти, лавозим номи, овчиликка доир терминлар яшашда иштирок этган: *кушчы, барсчы, қорықчы, қорчы, сувчы, йуртчы, хазиначы, шыланчы, ахтачы, ғазчы, турначы, кийикчи* каби.

Навоий асарларида **-чы/-чи** аффиксининг функциясида ҳозир архаиклашган **-вул** аффикси унумли ишлатилган: *йакавул* (йўл бошловчи), *киптавул* (кўрғон қоровули), *бакавул, қаравул, йасавул, чингавул* каби. **-вул** аффикси воситасида асосан лавозим билан боғлиқ бўлган сўзлар ясалган.

Навоий асарларидаги **-л** билан ясалувчи *қабал, ясал, тутқал* каби сўзлар ҳозирги ўзбек тили учун хос эмас.

Навоий ўз асарларида дунёвий мотивларни акс эттирар экан, давр билан боғлиқ бўлган баъзи архаик лексик элементлар ва грамматик формаларни қўллайди. Архаик элементлар - архаизмлар поэтик нутққа дабдабали тус бериш, экспрессивликни ошириш учун хизмат қилади.

Навоий асарларида шу давр учун архаиклашган бир қатор грамматик формалар учрайди. Масалан, **-ғу/-гу** аффиксли сифатдош (*барғу, келгу*), **-ынч/-инч** аффикси билан ҳосил бўлувчи тартиб сонлар (*иккинч, учунч, алтынч*) кабилар шулар жумласидандир.

Навоий асарларида бир-қанча лексик архаизмлар ҳам учрайди: Масалан, **қамуқ** (ҳамма). Бу сўз Ўрхун-Енисей ёдгорликларида, “Қутадғу билиг”да, Маҳмуд Кошғарий луғатида, “Қисаси Рабғўзий”да, “Наҳжул фародис” ва “Муҳаббатнома”да ҳам учрайди.

Арыг (тоза). Бу сўз Махмуд Кошғарийда *арыг*, “Хисрав ва Ширин” ва “Муҳаббатнома”да *арыг* ва *ары* формасида ишлатилган.

Уган (худо), *Өқуш* (кўп), *Өксук* (кам), *қайу* (қайси), *битиг* (ёзув, хат). Бу сўзлар ҳам юқоридаги асарлар тилида ва Навоийда учрайди.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкини-ки, умуман, Навоий эски ўзбек адабий тилининг лексик ва грамматик хусусиятларини нормалаштирар экан, у бу тилнинг бадиий асарлар яратиш учун кенг имкониятларга эга эканини исбот қилиш, ўзбек ёзувчиларини ўз она тилида ижод этишга даъват этади.

Учинчи боб. А.Навоийнинг “Садди Искандарий” асарининг ўзбек тилидан инглиз тилига таржимаси ҳақида

3.1. “Садди Искандарий” дostonининг ўзбек тилидан инглиз тилига таржима қилиш жараёнида учрайдиган қийинчиликлар

Таржима – бу матн билан боғлиқ лингвистик жараён, таржима назарияси ҳам лисоний таҳлилга асосланган фандир. Ўзбек тилшунос олими, профессор Ғайбулла Саломов бу хил қарашларга ўз муносабатини аниқ билдириб: “Айрим олимларимиз таржима назарияси билан шуғулланишнинг ҳожати йўқ, негаки таржима — соф амалий иш деб ҳисоблайдилар. Ҳолбуки, бир тилдан иккинчи тилга таржима қилиш кўпгина назарий масалаларни чуқур ўрганишни талаб қиладиган ғоят мураккаб бир ишдир,” деб ёзганди.

“Таржима — оригинални ғоявий ва бадий ақс эттириш формасидир. У ўқувчига оригинални мумкин қадар тўла ва чуқур билиш имкониятини бера оладиган бўлиши керак. Ўқувчи таржимани ўқиб, оригинал ҳақида тарихий жиҳатдан тўғри тасаввурга эга бўла олсин. Бунинг учун таржимада асарнинг умумий мазмуни ва умуман бадийликни тўғри бериб қўйишгина кифоя қилмайди.

“Таржимон таржима қилинаётган асарнинг ўзига хослигини, авторнинг индивидуал услубини ҳам бера олиши керак”. Ғайбулла Саломов олимнинг бу фикрларни давом эттириб, таржиманинг лингвистик масалалари ҳақида сўз юритаркан, “Таржимон халқнинг тили, тарихи, этнографияси, маданиятидан яхши хабардор бўлишдан ташқари, сўз танлашда ўзига хос дидга ҳам эга бўлиши зарур”, дейди. [20, б 50]

Таржиманинг мана шу жиҳаларини инобатга олган ҳолда ҳазрат Навоийнинг “Хамса” асарининг бешинчи дostonи бўлмиш “Садди Искандарий” дostonинг инглиз тилига таржимасидан парчаларни келтириб ўтмоқчимиз ва таржимада жараёнида дуч келган муаммолар ҳақида тўхталмоқчимиз.

Сенинг илгари *хирож* учун келган элчингни узр айтиб, тирик қўйиб юбордик. Деган экансанки: «Доро ўлиб, тахт менга қолди». Деб эрдимки: «Доро билан менинг: ўртамда тинчлик, келишувчилик муносабатлари барқарор эди. У мени енгган эмасди, менга тўланадиган хирожни белгилаб бермаганди. Агар сен шундай қилмоқчи бўлсанг, иккаламиз ёлғизликда ўтириб, бу масалани ҳал қилиб олайлик. Бу ишга рози бўлмасанг, казо менинг пешонамга ёзганини кўравераман-да.

We had let your envoy go saying sorry who came for *kharaj* before. You had said that: Doro is dead, his throne is mine. I said: there was a peace agreement between Doro and me. He had not defeated me; he had told me nothing about paying *kharaj*. If you want to do so, we have to sit alone and solve this problem. If you don't agree with this, I will see what was written on my destiny.

Биринчи гапдаги *хирож* сўзига эътибор берайлик, бизга маълумки хирож Мовороуннаҳр ҳудудида ер ва ердан олинадиган солиқ тури ҳисобланган. Бу сўзни инглиз тилида муқобил варианты йўқ, бу билан инглиз тилида бундай солиқ тури мавжуд эмас деган фикрдан йироқмиз. Бунга сабаб ўрта асрларда Англияда *land tax* деган солиқ тури мавжуд бўлган, лекин бу Мовороуннаҳр ҳудудида ер ва ердан олинадиган даромат солиқ туридан фарқ қилган, боиси Англияда бу солиқ тури фуқароларнинг шахсий мулки ҳамда даромати учун ундирилган. Демак, икки солиқ тури ўртасидаги фарқни инобатга олган ҳолда хирож сўзини *kharaj* шаклида олишни маъқул топдик.

Ҳар қайси ўқчи ва ханжарбоз темир кийимларда бўлиб, шунча сипоҳлар билан Чин хоқони Чин шаҳридан чиқиб келдию, душмандан олдинроқ улгуриш учун сипоҳларни тезда тушириб, хандақ қаздиришни бошлади. Ўз сипоҳининг чор атрофича хандақ қаздирди. Унинг, хандақнинг даври 15 йиғоч бўлиб, ичи метинлар билан мустаҳкамланган. Кўпдан-кўп арава ҳам тайёр бўлиб, улар устига тўралар 4 ўрнатилган, аралар бир-бирига боғланган бўлиб, уларнинг кетидан найзали ва ўқотар

сипоҳлар тизилганди. Хандақлар олдига мустаҳкам мўнду санчиклар тиқиб қўйилганди.

Chinese king came out of Chine city with soldiers, every archer and swordsman was dressed armoured clothes, and to catch up they started digging a moat earlier than enemy. They dig up a moat as long as their soldiers' line. The length of the moat was 56.3 mile and inside of the moat was made stronger with iron. A lot of wagons were ready, on the wagons there were set a special roof for battle, and they were connected to each other, behind them archers lined. They set special fences in front of moats.

Юқорида келтирилган **йиғоч** сўзига эътибор берадиган бўлсак, аввало бў сўзни ўзини тушуниб олишимиз керак. Йиғоч бу қадимги масофа ўлчов бирликларидан бири бўлиб 1 йиғоч — 5985 метр, баъзи жойларда 8-9 км.га тенг деб Бобур таваллудининг 332 йиллиги муносабати билан Андижондаги Бобур боғида халқаро анжуманда таъкидланган. Бу ўлчов бирлигини инглиз тилига таржима қилиш жараёнида инглиз ўлчов бирлиги “mile”дан фойдалансак мақсадга мувофиқ бўлади Яъни, 15 йиғоч ўртача 56.3 “mile”га тенг. Демак таржима жараёнида йиғочни ўрнига “mile”ни ишлатишни мақсадга мувофиқ деб топдик.

Юқоридаги жумлаларни ичида **тўра** деган сўз ҳам мавжуд. Бу сўз ҳарбий соҳага тегишли сўз бўлиб, тўра-ҳарбий юришлар пайтида ҳужум қилиш учун мўлжалланган ва тўрт томони ўралган ҳарбий қўрилмадир. Бундай қўрилма инглизларда мавжуд бўлмаганлиги сабабли ушбу ҳарбий қурилмани инглиз тилига таржима қилиш муаммоли вазиятни юзага келтиради. Шунини инобатга олган ҳолда тўра сўзини инглиз тилига ***all sides rounded special military device for attack*** деб таржима қилиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Хулоса ўрнида шунини айтишимиз керак-ки, таржимон таржима жараёнида учраган қийинчиликларни чуқур мулоҳаза, моҳирлик билан енгиб ўтиш лозим.

3.2. “Садди Искандарий” достонинг насрий баёнидаги айрим сўзларнинг инглиз тилига таржимаси хусусида

Ушбу илмий иш давомида ҳазрат Алишер Навоийнинг “Садди Искандарий” достонининг насрий баёнида келтирилган архаик, лингвомаданий ва бугунги кунда деярли тушуниб бўлмайдиган сўзлар ва сўз бирикмаларини туркий тилдан бугунги ўзбек тилига ҳамда инглиз тилига изоҳли луғатлар ёрдамида таржима қилинган сўзларни қуйида келтириб ўтишни жоиз деб топдик.

Асардаги сўз ва ишлатилиш ҳолати	Ҳозирги ўзбек тилидаги маъноси	Инглиз тилидаги таржимаси
<u>АБАС</u> Етар бўлса филҳол улумдин газанд <u>Абас</u> бўлди бас ҳабсу зиндону банд	Бефойда, кераксиз, беҳуда, бекор	Purposeless, useless
<u>АБНОЙИ ЖИНС</u> Сени қилди чун холиқи корсоз Ўз <u>абнойи жинсинг</u> аро сарфароз	Қариндош, улфат, ҳамфикр, уруғдош	Relatives, friend
<u>АБРИ КОФУРБЕЗ</u> Вале мушк уза <u>абри кофурбез</u> Жаҳон узра якдаст кофурбез (26968)	Қор ёғдирувчи булут	Dark cloud
<u>АБРИ МУТИР</u> Ҳаё гулистонида <u>абри мутир</u> Адаб осмонида меҳри мунир	Кўп ёғинли булут	obese
<u>АБҲАР ШАМИМ</u> Келиб бешадин атри анбар насим Келиб тийра туфроғин абҳар шамим	Хушбўй, наршис хидли	Aroma, pleasant odor
<u>АВД</u> Булар қилмайин <u>авд</u> , побўс этиб Ки бир ўзга хайли малойиқ этиб	Қайтиш, қайтмоқ	Get back, come back, return
<u>АВЖ</u> Аён бўлмайин баҳри зотингға мавж Анинг мавжиға не ҳазизу не <u>авж</u>	Баланд, юқори	High, huge, top, tall
<u>АВЖИ РИФЪАТ</u> Юз эллик қари авжи рифъат анга, Яна мунча даги захомат анги	Юқори мартаба, юксак даража	Pride of place, promotion
<u>АВЖ ОҲАНГИНИ ҚИЛ</u> Қуёш чун қилиб <u>авж оҳангини</u> Ёрутти яна чарх аврангини	Юқорига интилмоқ	Trying up, reaching top
<u>АВЗОЪ</u>	Ҳолат, аҳвол, шароит	Condition,

Ўз авзоиға боқса сар то кадам Топар айласа яхши андеша ҳам		occasion, state
АВН Яна Ардашер ибн Хурмузға кави Етишти ул чу тенридин топти авн	Ёрдам, мадад	Help, aid, assistance
АВОМ Ки суҳбат муносибдурур этса шом Ки топқай суқун уйқу бирла авом	Омма, халойиқ, оддий халқ	Natives, boodle, crowd
АВОНИ Яна ёшимдин минг авонию зарф Латофат аро бир биридин шигарф	Идишлар, қоплар	hollow-ware, dishes
АВОСИТ Булардин авосит ародур ашад Ки нуқсонлари фош ўлур беадад	Ўрта, ўртадагилар, ўртача	Middle, median, on the average
АВР Нединким эрур бир жаҳон халқи авр Солиб даҳр аро нолайи тавхи савр	Яланғоч	Bare, naked
АВРАНГ Мусаллам анга эрди аврангу тож Ки боғишлади етти йиллик хирож	Тахт, ўрда	Siege, crown
АВРОҚ Тенгизда равон қилған асбоқини, Чекилган мисоҳатнинг авроқини	Варақлар, саҳифалар	Leaf, sheets, pages
АВСОФИ ХИЛМ Ки эй ғусса ошомида қофи хилм Сенинг зотингга содиқ авсофи хилм	Тоқат, бардош, юмшоқлик, ҳалимлик, сифатларининг мақтови	Praising of patience, mildness degree
АВҚОТ Иши йиғлайи узри мофот эди Анга тонғгача бўйла авқот эди	Умр кечириш, вақт ўтказиш	Spend one's life, spend time
АДИЛ Сўзни айлаб улар сўзига адил , Балки тағйир этиб бериб табдил	Монанд, ўхшаш, баробар, тенг	Similar, like, equal
АДУВБАНД Кўп этти чу лутфу карам ошкор Деди: ки-эй, адувбанд , вахший шикор	Асир олувчи, Душманни бандга солувчи	Captive
АЁЛ Аёлу ватан узра жони бор, Киши ҳарб этар токи имкони бор	Хотин, бола-чақа, рўзғор	Wife, children, housekeeping
АЖАМ Яна Хисрав ул турки ҳиндий лақаб,	Араб бўлмаган мамлакатлар	Non-Arabic countries

Ки сўз бирла олди Ажам то Араб		
АЖЗ Хирадға солиб ажз зотинг сенинг, Хирад аҳлиға муъжизотинг сенинг	Ожизлик, заифлик	Blindness, weakness
АЖУЗ Кезиб топдилар бир йиғоч бўйла туз Валекин анинг молики бир ажуз	Қари, кекса	Old, aged person
АЗРАҚ Кўз азрақ , сокол сариғу тийра юз Чиқиб барчанинг монгларида мунгуз	Кўк, хаворанг	Blue
АЙИЛ Навоий баса кеч айилдинг дариг Йигитликни барбод қилдинг дариг	Айрилмоқ, тушунмоқ, фаҳхламоқ	Divorced, make out, take in
АЙНУЛ ҲАЁТ Адолат ойини таърифидаким салотининг зулумоти зулми орасида айнул-ҳаёти жовидоний дурур ва ичганча зулоли зиндагоний еткурур	Ҳаёт булоғи, тириклик чашмаси	Spring of life,
АҚОБИР Ақобирки мулк ичра мавжуд эди Ким ул хайл мулк ичра мақсуд эди	Улуғлар, аъёнлар, мартабали кишилар	High-classed people
АЛО Ало , то куёш зарфишон ўлғуси Саҳоб илги гавҳарфишон ўлғуси	Ҳой, огоҳ бўл, эшит (ундов)	Hey, take care, listen up!
АЛФ Китобатда бирдекдур алфу алиф Ҳисоб ичрадурлар баса мухталиф	Минг	Thousand
АЛҲОНСАРО Ки эй, булбули зори алҳонсаро , Вале сўз риёзида достонсаро	Сайроқи, сайровчи	Warbler
АНБАРИН Қилиб жилва ҳар соқийи маҳжабин, Сочиб анбарин зулфдин Чин	Хушбуй, муаттар хидли	Fragrant, aroma
АСМО Вале оти асмода Одил эмас Ўқур чоғда эл они одил демас	Ном қўйиш, аташ	Call, name
АХТАРШУНОС Деди: ҳикмат ойини ахтаршунос Ки бу ишга бор ўзга янглиғ қиёс	Мунажжим, астролог	Astrologer
АШК Сикандар тукуб ашк тортиб нафир, Деди, к-эй шаҳаншоҳи гурдунсарир	Кўз ёши	Tears
АЪОДИ	Душманлар	Enemy, foe,

<u>Аьдиси</u> қасд айлабон жониға Қилич лаьлгун қилдилар қониға		opponent
<u>БАЗЛ</u> Очиб бахшишу <u>базл</u> абвобини Тузатти баче сур асбобини	Инъом, эҳсон, ҳадия	Gift, donation
<u>БАЙДАК</u> Олиб қўйса <u>байдақни</u> шах ёнида Яна пил қўйса руҳ айвонида	Шахмат пиёдаси	Chess pawn
<u>БАЙН-БАЙН</u> Ва гар қувватин англаса байн-байн Арода падида этмаса шўру шайн	Ора-сира, гоҳ-гоҳ	rarely, now and then
<u>БАНДАР</u> Сипоҳи масун барча офотдин Ўтуб <u>бандару</u> мулки гужротдин	Порт, чегара бошланиши	Sea boundary, harbor
<u>БАРОЗАНДА</u> Каёний салотин нишони анга <u>Барозанда</u> тожи Каёний анга	Арзийдиган, лойиқ, ярашган	Worthy, suitable
<u>БАҚО</u> Чу давронға йўқтур <u>бақою</u> сабот Ҳам андин эрур бевафорок ҳаёт	Ишонч	Faith, confidence
<u>БЕЖИҲАТ</u> Нечук одамий <u>бежиҳат</u> ғам егай Вагар бўлса юз минг жиҳат ҳам егай	Сабабсиз, ўринсиз, беҳуда	Inappropriate, permissible
<u>БЕНИЁЗ</u> Фалотун сўзидурки, эй сарафроз Ҳақ этмиш сени халқдин <u>бениёз</u>	Эҳтиёжсиз	Unnecessary
<u>БЕСИРФАЛИК</u> Шаҳи ким анга адл бўлғай қилиқ, Эрур айласа сирфа <u>бесирфалиқ</u>	Сахийлик, қўли очиқлик	Generosity, open-handed
<u>ВИРД</u> Яна олди Феруз бинни Яздижурт Жаҳонда қилиб адлу инсоф <u>вирд</u>	Одат, доимий машғулот	Habit
<u>ВОЛА</u> Каломиға <u>вола</u> қилиб жонини Равон жон аро чекти жононини	Мафтун қилмоқ, шайдо қилмоқ	Charm, fascinate
<u>ГАНЖУР</u> Алар ул хазоинға <u>ганжур</u> ўлуб Аларнинг нигоҳбони бу мўр ўлуб	Хазиначи, хазина сақловчи	Treasurer
<u>ГАРДИШ</u> Аларғаки қодир эмасдур киши Билинмас сукуни била <u>гардиши</u>	Юриш, ҳаракат қилиш	To move, to act
<u>ГАШТ</u> Қилиш шох Мағриб замин <u>гаштини</u> Бийик тоғи бирла очуғ даштини	Айланиш, сайр қилиш, сафар қилиш	To walk, to travel

<u>ДАВЛАТОЙИН</u> Биров даҳр аро <u>Давлатойин</u> эрур Ки ҳар сўз ким ул айтқай чин эрур	Бахтиёр бўлиш	To be happy
<u>ДАРРОК</u> Яна сўрди Искандар пок таъб Ки эй ҳикмат ойини <u>даррок</u> таъб	Ақлли, зийрак	Clever, smart
<u>ДАХР</u> Сипоҳдин тўла кўрдилар ер юзин Қаро айлабон <u>дахр</u> тоғу тузин	Дунё, олам, ер	World, ground
<u>ДОРОПАРАСТ</u> Гуруҳики <u>доропараст</u> эрдилар Анинг ҳукмиға зердаст эрдилар	Шохга содиқлар	King's loyal people
<u>ЁВАР</u> Скандарга ким <u>ёвар</u> афлок эди Бисот ичра бир кун тарабнок эди	Ёрдамчи, мададкор, хамкор,	Helper, acolyte
<u>ЖАЛИС</u> Не лойиққи ани анис айлағай Такаллуф юзидин <u>жалис</u> айлағай	Улфат, хамсухбат	Mate
<u>ЖАЛО</u> Қила олмайин бу бало ихтиёр Баримиз қилурбиз <u>жало</u> ихтиёр.	Ватандан айрилиш, ғурбатда бўлиш	To wander, loneliness
<u>ЖИБА</u> Кежим барчаға шеру бабру паланг <u>Жиба</u> узра ҳафтон дағи ушбу ранг	Уруш кийими, совут	Chain, armor
<u>ЖИДОЛ</u> Тузалди яна икки ёндин ясол Яна ошкор ўлди расми <u>жидол</u>	Низо, жанжал, уруш	Conflict, war, battle
<u>ЗАРЪ</u> Сувнинг сатҳиға чун бўлиб раҳшунос Неча <u>заръ</u> эрканни айлаб қиёс	Ўлчам	Measure
<u>ЗИМОН</u> Чу шах халқ ризқиға бўлмиш <u>зимон</u> Эрур ортуқ ўксук егурмак ёмон	Кафил, кафил бўлмоқ	Guarantee
<u>ЗОИДА</u> Скандарга чин етти бу фоида Савол этмади нуқтаи <u>зоида</u>	Зиёда, ортиқ	Excess
<u>ИБЛОҒ</u> Равон Шайх олди бу <u>иблоғдин</u> Гаронмоя нақдимни туфроғдин	Етказиш, хабар қилиш, дарак бериш	To deliver, to inform
<u>ИБН</u> Келиб салтанат айну ул нури айн Бадиуззамон <u>ибн</u> Султон Ҳусайн	Ўғил, фарзанд	Son, child
<u>ИБО</u>	Андишалик,	Sense, good-

Магар уч киши ким хато қилдилар Азимат қилурдин ибо қилдилар	кўнгилни бўлмаслик, рози бўлмаслик тортиниш	natured, disagree, hesitate
<u>ИЗДИЁД</u> Бас ул тун неча ким топар имтидод Ёруғлукқадур мужиби издиёд	Ортиш, кўпайиш	To increase, reproduction
<u>ИЗЗАТФИЗОЛИҒ</u> Йўқ ойини иззатфизолиғ учун Ки шухрат била хушнамолиғ учун	Хурмат келтирувчилик, улуғликка ёндаштирувчилик	To have respect, to approach greatness
<u>ИКРОҲЛИК</u> Неча берсалар эрди огоҳлик, Шаҳ ўлмас эди андин икроҳлик	Ҳафталик: ёмон кўришлик, нафратланиш	Weekly, hate, despise
<u>ИНБИСОТ</u> Фароғат била инбисот айласам, Тузуб базм бир дам нишод айласам.	Ёйилиш, ёзилиш	Diffusion,
<u>ИНОНГИР</u> Чу бин ноҳиятдин инонтоб ўлуб Ивонгири Сақсину Сақлоб ўлуб	Ишониш, ихтиёр қилиш, танлаш	To believe, to get choice, to choose
<u>ИНОНТОБ</u> Чу бин ноҳиятдин инонтоб ўлуб Ивонгири Сақсину Сақлоб ўлуб	Жилов берувчи, бошқа томонга йўналувчи, йўналтирувчи	Reiner, directive
<u>ИНТИФО</u> Халлойикқа кўп еткуриб интифо , Ғариб амр кўп айлади ихтиро	Наф, баҳрамандлик	Benefit, profit, inheritor
<u>ИНФИО</u> Бу диққатлар айлаб суханварни лол, Қаю лол ким ўлтуруб инфиол	Хаяжонланиш; таъсирланиш, хижолат тортиш	To get excited, to react
<u>ИНҚИЁД</u> Агар амриға қилсанг инқиёд , Қачон топқай олида уқданг кушод	Бўйсунуш, тобе бўлиш	Humility, to be dependent
<u>ИНҲИЗОМ</u> Нединким, сафарға киши урса гом Тараддуд эрур мужиби инҳизом	Шикастланганлик, пароканда бўлганлик, бузғунлик.	Defectiveness, mischief
<u>ИРАМВАШ</u> Скандар чу бу мулки дилкаш кўриб, Фазову ҳавасин ирамваш кўриб	Эрамваш; Эрам боғига ўхшаш.	Like the garden Eram
<u>ИРИКЛИК</u> Ириклик чоғи хасмға чорасоз Қатиғлик маҳалли райиятнавоз	Дағаллик, оғирлик, машаққатлилик.	Rudeness, heaviness, nodus
<u>ИРТИҚОБ</u>	Бирон ишга	To take a task

Недин бас қилиб тарки ройисавоб, Қилур нохуш афъолини иртиқоб .	киришмоқ	
ИС Ёйиб сунбулу мушк исин даҳр аро, Ки даврон шабистонни айлаб қаро.	Ис, ҳид, бўй	Smell, odor
Исбот Қилурға ниёзимнинг исботини , Тутуб бошқа-бошқа алар отини	Далил билан тасдиқлаш, бирор нарсани тўғрилигига шоҳид келтириш	Evidence, to give proof
ИСМОЪ Қилиб мустамилъиқда арзи ниёз Тоғиб ҳақ таоладин исмоъи роз	Эшитиш, кулоқ солиш, сирни эшитиш, сирни англаш	To listen, to spy
ИСПАНД Не соат ки юзланса кому мурод Сочиб ўтқа испанд , ўқинг “ин якод”	Исириғ	Incense
ИТИК Ангра сўзлар айтиб итик достек Идик досдин йўққи олмосдек	Ўткир, тез	Sharp, keen, fast
ИТЛОФ Худо молиға қилмоқ исроф не? Жунун аҳлидек мунча итлоф не?	Талофат: йўқ қилиш, йўқотиш, барбод бериш	Ruin, to destroy, to loose smth.
ИТМОМ Ки яъни бу сўз етти итмомиға Бу тарих оғози анжомига	Тамомлаш; тугаллаш, тугалланиш.	To finish, the end
ИТТИСОЛ Фузун айлар аввалғи нисбатларин Берур иттисол ичра шиддатларин	Ёпишиш; бирлашиш	To stick, unification
ИФФАТМАОБ Яна зоди иффатмаобингни ҳам Шабистон аро офтобингни ҳам	Иффатлик, номуслик	Deflower, shame
ИХТИЛОТ Ки бу фаррухойину фархунда хайл Қилурлар даме ихтилотингға майл	Аралашиш; ўзаро муносабатда бўлиш; алоқа	Immixture, to be in touch
ИХТИЛОФ Агарчи кўп ўлмишдурур ихтилоф Ки бор ихтилоф айлаганлар маоф	Келишмовчилик; қарама-қаршилик, ҳар хил фикрда бўлишлик.	Disagreement, opposition, to be in different wave
ИХТИСОР Боши узра барин нисор айладим Тамом ўлди сўз ихтисор айладим	Қискартиш, қисқалик	To reduce, shortage
ИШО Тутуб меҳр сайри учун иртифо Тушуб суқбадин суқба сари ишо	Ёруғлик, қуёш нури	Light, sun light

<u>ИШОРАТНАМОЙ</u> Бўлуб қош учидин <u>ишоратнамоё</u> Бериб қоби қавсайиндин мужда ёй	Имо-ишора каби	Gesture
<u>ИШРОҚ</u> Чекиб раъяти меҳри <u>ишроқни</u> Ёруқ айлабон Дашти Қифчоқни	Порлаш, ялтираш, ёритиш	Shine, glitter, light
<u>ИШТИБОХ</u> Чиқар йўлида тўрт оромгоҳ Бешинчиси мақсад било <u>иштибох</u>	Мос, монанд	Fit, suitable, match
<u>ИҚТИЗО</u> Бу навъ <u>иқтизо</u> айлади хўблуг Ки қилғайсен изҳори маҳбублиғ	Тақазо, зарурат, талаб	Need, requirement
<u>ИҚТОЪ</u> Не <u>иктоъ</u> аларға ки Доро қилиб Скандар ҳам андағ мадоро қилиб	Кесиш, мукофот тариқасида ажратиб берилган ер-сув	To cut, to reward smb giving him some ground
<u>КАВНАЙН</u> Ажаб йўқ мусаввир эса бир оти Ки ул чекти <u>кавнайннинг</u> сурати	Икки дунё, жисмоний ва рухий олам, бу дунё ва охират.	Paradise and hell
<u>КАВОКИБ</u> Шарардин <u>кавокиб</u> юзи ўртаниб, Не кавокиб малойик пари чўрканиб	Юлдузлар	Stars
<u>КАЁНИЙ</u> Яна қавму хайлимға қилма инод Ки дерлар аларни <u>каёний</u> нажод	Сосонийлар сулоласи подшоҳларига мансуб, буюк ҳукумдорлар, шоҳларга мансуб.	The Sosoni's dynasty
<u>ҚАЙД</u> Демай рой ани балки юз <u>қайду</u> рой Сазодур анга хокрўби сарой	Макр, хийла, найранг, вазнсиз	Gimmick
<u>КАЛЕЗ, КАЛИЗ</u> Ниҳоятдин ортиқ келиб бу <u>калез</u> Бўлуб борча бу тоғ аро шаҳдрез	Асалари	A bee
<u>КАЛОМ</u> Юкунгач, тилаб шоҳ Фирўзни Узотиб <u>каломи</u> дилафрўзни	Гап, сўз	Sentence, word
<u>КАЛОҒ</u> Бориб анда кўк қарға-зоғе келиб Кетиб тўти, аммо <u>калоғе</u> келиб	Ола қарға	A crow
<u>КАМАНД</u> Не шайх бўйни сари ки ташлаб каманд	Ҳалқа, сиртмоқ, банд, тузоқ арқон.	Ring, halter, item, rope

Бўлуб бўйни анинг камандиға банд		
КАМИН Чи хуршед дороси этти камин Камингаҳ анга бўлди Мағриб замин	Пистирма, пана жой	Gin, snare, ambush
КАНАБ Канаб шохи йўқ гарчи хошокча Қаландаргадур сарви чолокча	Каноп (ўсимлик)	String
КАРАМ Карам айлаб этти ривоят баса Бари топти шахдин иноят баса	Яхшилик, эҳсон	Kindness, donation
КАРАМКЕШ Бас ул филҳақиқат карамкеш эмас Ўзунг мукрим ул бир сабаб беш эмас	Кўп саховат килувчи, саховат қилишга отдатланган киши	Open-handed
КАРРАНОЙ Яна караною коворго уни Қилиб ошкора қиёмат куни	Карнай; чолғу асбоби	Karnai (Uzbek musical instrument)
КАРУ ФАР Хар ўпчунлук онча қилиб каруу фар Ки андин тушиб даҳр аро шўру шар	Шону шавкат, дабдаба, дабдаба килмоқ, зўрлик қилмоқ.	Glorious, luxuriously, rape
КАСИР Кўрарким гуруҳа турубтур касир Алар илгида бир жигархун асир	Кўп, мўл	Plenty, a lot
КАСОЛАТ Табиатки хўйи касолат дурур Тараддуд анга саъб ҳолат дурур	Ялқовлик сустлик	Idler, loafer
КАСРАТ Ки касратни гар ақл манъ айламиш Адоват дурур ишқу ақл ичра иш	Мўллик, сероблик	Abundance
КАТОН Яшаган сойи дониш ичра ёти Катондек неча эскириб кўркайиб	Каноптан тўқилган мато, кийимлик	Cotton cloth
КАШАФ Биёбонда ўлуб қуруған кашаф Эрур ҳаёт ичра нечукким садаф	тошбақа	Tortoise, turtle
КЕЖИМ Кежимлар дағи барча пўлоддин Топиб ламъа сухони бедоддин	Жанг вақтида отга қийдириладиган ўқ ўтмас махсус ёпик	Armor specialized for battles
КЕМУХТИ Қилич солса хорани айлаб шикор Анга хора кемухти ўлиб ғилоф	Чарм, қайиш	Sole, strap
КИБРИТ	Қизил ёқут, олтин	Red sapphire,

Демайким русул, хар не ким топти рух Бу кибриддин барча топиб футух		gold
КИЁСАТ Вале шахға нури фаросат керак Шуносолиг ичра киёсат керак	Закийлик, улуғлик, хушёрлик, зийраклик	Keen, smart, great, vigilance
КИЗБ Жудо айлабон кизб олойишин, Анга айласам назм оройишин	Ёлғон, найранг	Lie, trick
КИНПАРАСТ Учунг улки гар ул бўлуб кинпараст Таъадди била топса мулкумга даст	Душмандликка бел боғлаб	To become an enemy
КИРПИК Кўкус узра қилган киби майл бош Кўз узра тушар кирпик ўрниға қош	Киприк	Eyelash
КИСВАТ Солиб кўнглума сўз демак ниятин Кийиб эгнима доғи сўз кисватин	Кийим, уст – бош, либос	Cloth
КИТИФ Бу мухреки накшин тутуб ул китиф Куёш ичрадур ахтари мунхасиф	Кифт, елка	Shoulder
КИШВАР Бўлуб онча давлат муяссар анга Яна онча кишвар муссахар анга	Мамлакат, ўлка вилоят	District, country
КИШВАРСИТОН Яна бўлди Жомосб кишварситон Жаҳон бўлди инсофидин бўстон	Ғолиб	Winner
КИШВАРХУДОЙ Яна Ардашер ўлди кишвархудой Жаҳон аҳлиғи бўлди раҳматфизой	Мамлакат эгаси хукумдор	A king
КИШТИ Гаҳи соз этиб базм дарё аро Кириб кишти бахрпаймо аро	Кема	A ship
КИЮР Киюр меҳр бирла шабистонинга Қилиб ақд, ўлтурт ани ёнинга	Киритмоқ	To enter
КОВУРГО Яна карраною ковурго уни Қилиб ошқоро қиёмат куни	Катта ноғора	Big kettledrum
КОЗИБВАШ Бор эрмиш бурун чоғда козибваше Уйига тушуб шуълаи саркаше	Ёлғончига ўхшаш	confidence man
ЛАЙЛ Қиёс этмайн даври лайлу наҳор	Кеча, тун	Evening, night

Анингдек киш ичра, мунигдек бахор		
<u>ЛАКНАТ</u> Ки хар нечаким диққати бордур Талаффуз аро <u>лакнати</u> бордур	Дудуклик, тил тутулиши, совуқлик	Stutterer
<u>ЛАМ</u> Адам айласун зулм таълимини “ <u>Лами</u> ” жаҳд этиб, “лом” ила “ила” ни	Инкор олд қўшимчаси	Negative prefix
<u>ЛАНГАР</u> Буюрди сафойинни турғуздилар Солиб <u>лангарин</u> бодбон буздилар	Лангарчўп; кемани тўхтатиб туриш учун сувга ташланадиган оғир темир илмоқ	Anchor
<u>ЛАШКАРШИКАН</u> Барин ҳозир этти тузуб анжуман Деди анжуман сози <u>лашкаршикан</u>	Жангчи, саф бузар, ғолиб	Warrior, winner
<u>ЛАЪБОВАР</u> Бирор йўқ ки ҳиндуйи <u>лаъбовари</u> Не ҳинду ки жодуйи донишвари	Ўйноқчи, ўйинчи	Gambler, player
<u>ЛАЪЛ</u> Агар нафидин бўлса махзан йироқ Анинг <u>лаълидин</u> хора кўп яхшироқ	Қизил рангли қимматбаҳо тош	Precious red stone
<u>ЛАЪН</u> Бош индурмаган айлаб изҳори таън Солибон бўйниға оннинг тавқи <u>лаън</u>	Қарғиш	Damnation
<u>МАБРАЗ</u> Анингдек ки <u>мабраз</u> аритурда эл Солурлар ани холи айларда бел	Холи жой , хожатхона	Toilet, breathing space
<u>МАВЖЗАН</u> Бало селининг бўлмоғи <u>мавжзан</u> Чўмурмоқ улусни бу мавжи фитан	Тўлқинланиш	To get excited
Кўриб баҳри ғуфронни чун <u>мавжнок</u> Тилаб осий уммат гуноҳини пок	Жўшқин, тўлқинланиб турган	To get excited
<u>МАВЖХЕЗ</u> Эсиб сарсару баҳр ўлуб <u>мавжхез</u> Фалак бирла су мавжи айлаб ситез	Тошқин	Flood
<u>МАВЛО</u> Аторид ки <u>мавлойи</u> даргахнишин Қачон хома ёнса бўлуб резачин	Ҳомий, соҳиб, сарвар	Sponsor, chief
<u>МАВОЖИБ</u> Сипаҳдору наввобу ҳожиб анга	Белгиланган, муҳрланган	Defined

Ки девондин эрмиш мавожиб анга		
МАВОЛИД Топиб анжумойину табъин тамом Тибои маволиди сифлий мақом	Туғилган, туғма	Inborn
МАВОШИЙ Мавошийни элтурга яксар суруб Ватангаҳлариға дегин еткуруб	Ҳайвонлар, юк ташийдиган ҳайвонлар	Animals that carries loads
МАВЪИД Чу мавъидға жамъ ўзлди мундок сипоҳ Билиб ул сипоҳ сари азм этти шоҳ	Ваъда ўрни, ваъда вақти, ваъдагоҳ	Place and time of promise
МАВҚУФ Бу соатқа мавқуф эрди экин Бу дам тегри тавфиқ берди экин	Тўхташ, тўхталган, тўхтатилган	To stop, stopped
МАДОЙИН Мадаийн навоҳисидин Ардашер Чекиб тиғ хайлида юз минг далер	Шаҳарлар	Cities
МАДФАН Чу ул танни мадфанға еткурдилар Дегил руҳни танға еткурдилар	Гўр, қабр	Grave
МАЗРУЪ Ки деҳкон не ким дона мазруъ этар Анни-ўқ ўрар чунки вақти этар	Экин экилган майдон	Ground
МАКС Чи ки лаҳзае макс вожиб эди Қолур эл сари шоҳ бокиб деди	Туриш, тўхташ	To stand, to stop
МАНОЛ Фаридун чоғидин йиғилган манол Топиб шоҳдин шоҳға интиқол	Мулк хазина, уй- жой	Property
МАОЛ Неча кун чун бу навъ эди анга ҳол Зоҳир эрмас эди ишига маол	Оқибат, пировард, натижа	Consequence, result
МАРДУД Гар иши ғайри мавъкеда мавжуд эрур Киши ҳар не ким қилди мардуд эрур	Рад қилинган, ҳайдалган номақбул	Denied, excluded, unacceptable
МУЖРИМ Қуйи қилса мужрим бошини уёт Қуйироқ ани солмағай тиғи бот	Гуноҳкор, айбдор, жиноятчи	Sinner, guilty, crime
НАБИД Чи ҳар илимдин бўлди гуфту шунид Димоғини шоҳнинг қизитти набид	Хурмодан қилинган май, шароб	A wine made of persimmon
НАБИЙ	Хабар келтирувчи,	Messenger of

Тутай дер эсанг тенгри амрин кавий Бўл охир набий шаърининг пайрави	худодан хабар келтирувчи пайғамбар расул	God
НАВАРД Икки-уч кун атбои айлаб жазаб Навардида бўлди бисоти фазаб	Уруш, жанг	Battle, war
НОВАРУС Шах иқбол ила майли роҳ айлагай Тараб наварусин никоҳ айлагай	Янги келин, келинчак	New bride
НАВҲА Чекиб нола ул навъким навҳан сур Фалак жавфиға солсам эрди футур	Йиғи соғи, нола, мунгли йиғи	Cry, moans
НАЗИХ Яна бирни бир равза қилдинг назиҳ Муқуими анинг хурдин ҳам фарих	Тоза пок, покиза	Clean, pure
НАРМРАФТОР Хиром айлагач наримрафтор ҳам Юруш барчаға тезу ҳамвор ҳам	Оҳиста юриш, босиқ юрувчи	Slow walk, slow walker
НЕРУ Етиб ғайбдин чун бу неру менга Бўлуб сўз демак майли асру менга	Куч қувват	Power, strength
НИАМ Ниямким сенга ҳақ нисоб айламиш Агарчи ани беҳисоб айламиш	Неъматлар	Favors
НИЙРОН Агар куфр ризвон сари қўймади Вале адл нийрон сари қўймади	Ўт, олов дўзах	Fire, hell
НИШИМАН Келиб сарзаниш қилди бир зоғ анга Ким эрди нишиман ҳамул боғ анга	Уя, ин ошён, макон жой	Nest, den, place
НОМАВАР Таносиб била ақл номавари Деди отини Сади Искандарий	Иқтидорли, ишончли, етук	Gifted, reliable, mature
НУҲ ТОҚ Масоҳат қилиб борча офикни Не офикким, чархи нуҳ тоқни	Тўққиз фалак, осмон чарх	Heaven
ОБИД Яна бирни бир маъбад эттинг васиъ Анинг обиди кадр аро бас рафиъ	Тоат, ибодат қилувчи, сиғинувчи	the recovery, prayer
ОВУРТ Бижин толса ер то ичига сиғар Не қолса овуртиға барин тикар	Лунж	Buccal
ОЗАРМ Вагар кўрса иш бутмас озарм ила	Ғам, алам, сабр тоқат	Sorrow, distress,

Темур юшамас пузуши гарм ила		patience
<u>ОЛУДАЛИҒ</u> Чекиб барча <u>олудалиғдин</u> аёқ Тутиб бари беҳудалиғдин қирок	Ифлослик, булғанчилик	Dirtyness, contaminated
<u>ОМИХТА</u> Муғанний дегил ҳиндуйи рехта Анга сеҳри Қашмири <u>омихта</u>	Аралаш	Mixture
<u>ОРОМИШ</u> Бир оҳанг ила айлагил ромиши Ки етгай манга бир дам <u>оромииши</u>	Тинчлик, сукунат, осойиш, фароғат	Peace, silence, abundance
<u>ОТАШФИГАН</u> Мубориз тилаб бор эди наъразан Замираға аъдонинг <u>оташфиган</u>	Ўт солувчи	A fire regulator
<u>ОТАШФИШОН</u> Танур ўлмайн кундуз <u>оташфишон</u> Кеча шамъида шуъладин йўқ нишон	Ўт сочувчи	A fire launcher
<u>САБЗРАНГ/САБЗОРАНГ</u> Борур чоғда минг жодуйи <u>сабзранг</u> Валекин келиб борчаси аҳли занг	Яшил ранг	Green
<u>САБИЙ</u> Ажаб йўқ сен ўлмоқ ота, ул <u>сабий</u> , Бу маъниғадур дол “Кунту-набий”	Бола, гўдак	Child, kid
<u>САБИЛ</u> Анинг саъйидин топти бори <u>сабил</u> , Нишоне қачон бир йиғоч ўлса мил.	Йўл, тариқ	Way
<u>САБО</u> Чигил бирла яғмодин айлаб убур, Нечукким чамандин <u>сабоу</u> дабур.	Ёқимли шамол, тонг шаббодаси	Breeze
<u>САБОТ</u> Бир ишта дарангу <u>саботинг</u> қани, Чаман кушларидин уётинг қани.	Барқарор, маҳкам туриш, мустаҳкам, боқий	Steady, stable, eternal
<u>САБОҲ</u> Яна бир гуруҳ аҳли зухду салоҳ, Сафода куёшдекки чикқай <u>сабоҳ</u> .	Эрталаб, тонг; тонг саҳар	Morning, dawn
<u>САБРПАЙВАНД</u> Анга ҳожат эрмас бизнинг пандимиз, Ҳамул нуқтаи <u>сабрпайвандимиз</u> .	Чидамли, тоқатли	Resistant, tolerant
<u>САБРПАЙВАНДЛИҚ</u> Тутуб борча ойини хурсандлик, Қазо ҳукмиға <u>сабрпайвандлик</u> .	Чидамлилиқ, сабру тоқатлилиқ	Resistance, tolerance
<u>САБРХОҲ</u> Не ҳожатки биз бўлғайбиз <u>сабрхоҳ</u> , Ки сабр айламакни ёзиб эди шоҳ.	Чидамли, сабру тоқатли	Resistant, tolerable

<u>САБТ</u> Улуғларки сабти бухарф эттилар, Узун умрлар анда сарф эттилар.	Қайд қилинган, ёзилган	Recorded, written
<u>САБТ-айла-//эт-//қил</u> Яна бирда сабт айладинг собитот, Анга сайр, аммо буларға сабот.	Маҳкам қилмоқ, мустаҳкамламоқ	Make tight, consolidate
<u>САБУКБОРЛИҒ</u> <u>САБУКБОРЛИҚ</u> Арасту йўқлуқ мақомиға йўл кўргузмақ ва сабукборлиқ хироми оҳанги тузмақ	Енгиллик, хотиржамлик, бепарволик	Convenience, comfort, negligence,
<u>САБУР-бўл</u> Не манзилғаким етти бўлмай сабур , Қилур эрди манзил-баманзил убур.	Сабрли, тоқатли, чидамли бўлмоқ	Resistant, tolerable
<u>САБҚАТНАМО</u> <u>САБҚАТНАМОЙ</u> Вужуд ичра оламға сабқатнамой , Шараф бирла одамға рифъатфизой.	Пешқадам, илгари, илгарилаган	Leader, advanced
<u>САБВ</u> Чун мағзини ошуфтаҳол айлади, Яна азми сабви шимол айлади	Томон, тараф	Side,
<u>САВДО</u> Уруб гом мундоқ хаёлот ила, Димоғимда савдо маҳолот ила	Хаёл, ҳавас, орзу	Envy, imagination, dream
<u>САВДО 2</u> Бобур эрди бир кеча шабгир этиб, Басе суду савдони тадбир этиб.	Манфаат, бойлик	Benefit, wealth
<u>САВОБ</u> Бурунроқ кетурсанг жавоби савоб, Савоб ўлғуси бизга доғи жавоб.	Афзал, рост, тўғри, ҳақ	Prefer, truth, right
<u>САВОД</u> Тузуб сув уза шаҳри аъзам савод , Таҳаррукда бир ўзга олам савод .	Атроф, гирд	Around, edge
<u>САВОД</u> Узуб ҳикмат авроқини тундбод, Кутуб учтию элга қолди қолди савод .	Ёзувнинг биринчи нусхаси (қоралама)	The first copy of the (draft)
<u>САВОД/ И АДАМ</u> Ки ҳар кимки ул йўлға кўйди қадам, Бурунғи қадамдур саводи адам .	Инсон изи, қораси кўринадиган, кўзга учрайдиган нарса	Human footprint
<u>САВДО-АЙЛА\ҚИЛ</u> Хатин шаҳр аҳли савод айлабон , Анинг ҳукмиға инқиёд айлабон.	Ёзмоқ, хат ёзмоқ	Writing, letter writing
<u>САВОҲИЛ</u>	Соҳиллар, қирғоқлар	Coast, shore

<u>Савохилда</u> то эр топиб йўл юруб, Масоҳат тариқин бажо келтуруб.		
<u>САЛОТИН</u> Эрур турфа буки <u>салотин</u> аро, Қаю адл этар кишвари дин аро.	Султонлар, подшоҳлар	Sultans, kings,
<u>САДР/И МАЖЛИСНИШИН</u> Ки уч кимсадур <u>садри</u> <u>мажлиснишин</u> , Қилиб шарҳ бир-бирларининг ишин.	Мажлисада ўтирганлар бошлиғи, раиси	Chairman of meeting
<u>САЖДА</u> Бўлуб уйку чун улча матлуб ўлуб, Ярим кеча ҳам <u>сажда</u> марғуб ўлуб.	Тоат ибодатда, намозда пешонани ерга бир бор тегизиш	put the forehead to the ground in praying
<u>САЙДГАР</u> Неча бўлса чумчуққа жоду лақаб, Кўпиндин қилур <u>сайдгар</u> кўп тараб.	Овчи	Hunter
<u>САЙЁХ/И ЖАҲОНГАРД</u> Ўзлук баводисин қать этиб мақсад ҳарамиға муҳтарам бўлмак иккинчи <u>сайёхи жаҳонгард</u> талаб манозилида бошдин қадам қилиб муршиди комил иршоди...	Жаҳонни кезувчи, жаҳонгашта	Browser in the world
<u>САЙЛ</u> Билурким ёғиндин қачон бўлди <u>сайл</u> , Қилур тоғдин паст водиға майл	Сел, қаттиқ ёғин	Floods, heavy precipitation
<u>САЙЛ</u> Таважжухға чун хотирим қилди майл, Ета бошлади файз андоқни <u>сайл</u> .	Кучли сув оқими, тўлқин	Strong water currents, wave
<u>САЙЛИ БАЛО</u> Қазодин бу иш келди чун жонима, Бу <u>сайли бало</u> жисми вайронима.	Офат тўфони	Hurricane disaster
<u>САЛИМ</u> Жавоб айтти фикр бирла ҳаким, К-эй ҳикмат амрида фикри <u>салим</u> .	Соғлом, саломат, омон	Healthy, safe, alive
<u>САЛОТИН</u> Эрур турфа буки <u>салотин</u> аро, Қаю адл этар кишвари дин аро.	Султонлар, подшоҳлар	Sultans, kings,
<u>САЛОТИН/И МОЗИЯ</u> ...куллий мурод <u>салотини</u> мозия ҳолоти макшуф бўлмоғлиғдур.	Ўтган султонлар, қадимги шоҳлар	Sultans, kings of old
<u>САЛОҲАФЗОЙ</u> ...мери оламоройдек жузвий ҳаракат	Ҳақиқатгўйлик, тўғрилик	Truthfulness, honesty

била куллий ерни ёрутур ва каломи салоҳафзой фавоиди.		
<u>САМ(М)</u> Дебонким, Скандар йибарган битик, Ки самдин ачиғдур, қиличдин итик.	Заҳар	Poison
<u>САМАНД</u> Анга топшуруб даштпаймо саманд , Кириб парда ичра шаҳи аржманд	Ранги сарик, ёл- қуйруғи қора от; чиройли от; тулпор, арғумоқ	Yellow color, step-stern black horse; beautiful horse
<u>САМО</u> Юзунг айласун бахт меҳри само , Замирингни мирьоти гетинамо.	Осмон, кўк	Sky
<u>САНГ/И БАЛО</u> Халойикқа отмоққа санги бало , Этак ҳам тўло, анда кўл ҳам тўло.	Офат тоши	The cornerstone of disaster
<u>САНГБУР</u> Солиб ики минг сангбури бедаранг, Камар узра кесмак учун тахтасанг.	Тошкесар	Stone cutter
<u>САНДАРУС</u> Чу озим бўлуб жониби Осу Рус, Бўлуб юэлари ваҳмдин сандарус .	Сандарус, сарик тус (ли дарахт); сарик дарахт елими	Sandarus become yellow (menu tree); yellow wood glue
<u>САНДУҚВАШ</u> Ки бир шиша соз этти сандуқваш , Гуҳарвор сандуқ аро кирди хуш.	Қутичадек, сандикқа ўхшаган	Box-like cells
<u>САННОБ</u> Туруб хайли саннобдин тешакор, Пиғоч кесгали неча минг пешакор.	Ҳунарманд	Craftsman
<u>ТААДДИ</u> Ниёзимға боқ асру ноз айламса Таадди кўп, лутф оз айлама.	Зулм, ситамгарлик	Weigh
<u>ТААДДУД</u> Тааддудда мухтожи тафсил эрур, Вале бўлса тафсил, татвил эрур.	Адаб, санок, кўп сонлилик	Decency, numerous industry
<u>ТААССУБ</u> Таассуб чу солди арода судоь, Яна ўртаға тушди кину низоь.	Кўр-кўрона эргашиш, фанатизм	Blindly following, the fanaticism
<u>ТАЛОЯ</u> Оқшом икки сипоҳ ором олиб ётар экан, қоронғу тушгани учун икки томондан талоя кўшинлар кўшинлар тинчини ҳимоя қилар эди	Тўнда кўриқловчи сипоҳлар	Special night security troops

<u>ТАРАХХУМ</u> Ўқуш нола айлаб тазаллум била, Сўруб шоҳ аларни <u>тараххум</u> била.	Раҳм қилиш, шафқат қилиш	Mercy, compassion
<u>ТАРИҚАТ//ТАРИЙҚАТ-АДАБИ</u> Бор эрди жаворинда аҳли диле, <u>Тариқатнинг</u> адабида комиле.	Сўфийлик йўл- йўриғи	Ways of Sufism
<u>ТАХАЛХУЛПАЗИР</u> Магар баски жўш урди халқи касир, Ер ажзоси бўлди <u>тахалхулпазир</u> .	ажраладиган	Excreted
<u>ТУШУРТ</u> <u>Түшүртүб</u> ҳамул сабза узра сипоҳ, Фалак сабзасидин утуб боргоҳ.	жойлаштирмоқ	To locate, to place
<u>УБУР</u> Эхрур барча тақдир бирлан зарур. Бу иқлимдин ўзга сари <u>убур</u>	Утиш, кечиш (дарёдан)	To cross the river
<u>УРУШТУР</u> Ки чиний аёғ бирла хоройи Рум, Қачонким <u>уруштурса</u> Доройи Рум.	Уриштирмоқ, урушмоқ	Make to fight, to battle
<u>УСТОД</u> Жаҳон илми буқим манга ёд эрур, Анга барча жаҳл аҳли <u>устод</u> эрур.	Мураббий, раҳнамо	Coach, leader
<u>УШР</u> Ҳисоб ичра бу ҳечдин дағи кам, Киши кўрмамиш бўлса <u>ушрини</u> ҳам.	Йилда бир марта экинларга солинадиган солиқ	Tax on crops
<u>УЯҚ-//УЁҚ</u> Бу дамким <u>уёқиб</u> манга офтоб, Ёпилғай қўёшимға мушкин саҳоб.	Ботмоқ	Sink
<u>УҚБОСИТОН</u> Деди: К-эй шаҳаншоҳи гетиситон, Адолатдадунёю <u>уқбоситон</u> .	Нариги дунёнинг шоҳи, худо	The other side of the world, king of the gods
<u>УҚОБ</u> <u>Уқоб</u> илкида бўлғач ул бир табоҳ, Яна бирга бўлди ери жилвагоҳ.	бургут	Eagle
<u>ФАЛАКЭХТИШОМ</u> Дедиким: бу шоҳи <u>фалакэҳтишом</u> , Ки олам юзин фатҳ қилмиш тамом.	Баланд мартабали, дабдабали	High-level, luxury
<u>ФАР(Р)</u> Бошидин аёғиғача <u>фарру</u> хуш, Башар сурати ичра келган суруш	Савлат, шуқуҳ	Magnificence, affords
<u>ФАРЁДГАР</u> Кэҳй хисрави одили додгар, Нега айладинг бизни <u>фарёдгар</u> ?	Мадад сўраб бақирувчи, мададга муҳтож	A person who shouts for help, the need

		for help
<u>ФАРЗОНАВОР</u> Кўпуб гом уруб фарду <u>фарзонавор</u> , Қилиб дашт қатыни девонавор.	Оқилона, зийраklarча	Intelligently, sharp-witted
<u>ФАРИХ</u> Яна бирни бир равза қилдинг назих, Муқими анинг ҳурдин ҳам <u>фарих</u> .	Гўзал, кўнгилли	Beautiful, volunteers
<u>ФАРМОН</u> Итоат қилиб шоҳ <u>фармониға</u> , Тоширлар эди шоҳ девониға.	Бўйрук, ҳукм	Order, judge
<u>Қари</u> Икки тоғ орасига қурилаётган девор тўсиқ узунли 10000 <u>қари</u> , эни 500 қари бўлди.	Ўлчов бирлиги, 1 қари тахминан 60-70 сантиметрга тенг	Unit of measurement, 1 qari is about 60-70 centimeters
<u>Яъжуж-маъжуж</u> Ҳамма керакли нарсалар ҳозир бўлгач, қуюқ тузон кўринди. Бу <u>яъжужлар</u> келаётганининг белгиси эди.	Охирзамонда дунёнинг шарқий томонидан ер юзига чиқувчи махлуқлар	Gog and magog, that will come out from eastern side of the world at the end

“Садди Искандарий” достонинг насрий баёнидаги айрим сўзларни юқорида ҳозирги ўзбек тилидаги маънодоши ҳамда инглиз тилидаги таржимасини келтириб ўтдик.

Хулоса ўрнида шуни айтиб ўтиш жоизки, Ушбу қилинган таржимадан кўзланган мақсад ўзбек мумтоз адабиётидаги ва халқимиз ардоғидаги асарларни инглиз тилига таржима қилиш жараёнини енгиллаштириш ва мана шу йўл билан маънавий меъросимиздан хорижий мамлакатларнинг халқларини бохабар этишдир.

УМУМИЙ ХУЛОСАЛАР

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаб ўтиш жоиз-ки Жаҳон цивилизациясида адабиёт, санъат ва фаннинг ривожланишига таржима жуда катта таъсир кўрсатган. Қадим замонлардан таржимачилик кишилар назарида иккинчи даражали касб сифатида қараб келинган бўлса ҳам ҳаётнинг барча жабхаларида ишлатилиб келинган.

Таржима тарихига назар ташлар эканмиз қайси давлатда ёки ҳудудда таржима ривожланган бўлса, мохир таржимонлар тўпланган бўлса айнан ўша жойда илм-фан, адабиёт, санъат ва маданият тараққий топган.

Антик даврдан бошлаб қадимги Греция ҳудудида тараққий топган таржима саънати милоднинг илк асрларида Рим империяси ривожига катта ҳисса қўшди. Ўрта асрларда(VIII-XI) Боғдод таржима мактаби Ўрта Осиё ривожига катта ҳисса қўшган, ўрта аср шарқ мутафаккирлари таржимонлик маҳоратини дунёга танитган илмий, дунёвий асарлар Европада илм-фан, адабиёт ва санъат ривожига улкан ҳисса қўшган. Боғдод таржима мактаби ишини давом эттирган ҳолда Европада уйғониш даврида (XII-XIV) Толедо таржима мактаби таржимонлари ўзларининг шарқ мутафаккирлари асарлари таржималари билан жаҳон цивилизацияси ривожига беқиёс ҳисса қўшганлар.

Ўзининг узоқ тарихига ва ривожланиш босқичларига эга бўлган таржима фақатгина XX асда дунё олимлари, тилшунослари томонидан мустақил фан сифатида тан олинди. XX асрнинг ўрталарига келиб таржимашунослик фани ривожлана бошлади. Фаннинг асосчилари сифати буюк таржимашунос олимлар В.Комиссаров, А.Фёдоров, Л. Бархударов, Рецкер, Швейцер, Миньяр-Белоручев, Ю.Найда, Ж.Мунэн, Ғ.Саломов, Ж.Шарипов, Н.Владимилова ва б. меҳнатлари таҳсинга сазовордир.

1954 йилда Брюсселда бетакрор таржимон Пьер Франсуа Кайе ташаббуси билан очилган Халқаро таржимонлар федерацияси (FIT-F'ed'eration Internationale des Traducteurs, International Federation of Translators, der Internationale Uebersetzerverband- Pierre-Fransois Caille) дунё

хамжамиятини таржимонлик касбига нисбатан хурмат билан қарашини, таржимонларнинг ҳаёт тарзини яхшилашга ва уларнинг меҳнат бозоридаги устунлигини кўрсатишга эришди.

Иккинчи Жаҳон урушидан кейинги очилган кўплаб халқаро ташкилотлар (БМТ, НАТО ва бошқ.), ўтказилган қатор конгресслар таржимонлик касбига бўлган талабни яққол кўрсатиб берди, бунга мисол қилиб юртимизда бўлиб ўтаётган бир қатор халқаро конференциялар, йиғилишлар ҳам сўзимизнинг исботи ва мана шунинг натижасида дунёнинг эътиборли Олий ўқув юрларида, тил институтларида таржимонлик курслари ва йўналишлари очилди ва профессионал таржимонларни тайёрлай бошлади.

Шундай қилиб таржима узоқ тарихга эга бўлса ҳам XX аср таржимонлик касбига нисбатан инсонларнинг қарашларини ўзгартирди ва ушбу йўналиш фан сифатишакллантирилиб тубдан ислоҳ қилинди.

Яна шуни ҳам таъкидлаб ўтиш лозимки таржима халқлар ўртасида бевосита маънавий алоқа қилиш қуроли. Таржима маданий ва маънавий бойликлар, кишиларнинг кўп асрлик орзулари, ғояси ва қарашлари мужассамланган асарларни ўзга тил соҳиби бўлмиш халққа етказиш билан бир қаторда, халқнинг кўнгил дафтларини намойиш этади.

Жаҳондаги барча тилларда яратилган бадиий адабиёт асарлари катта таржима йўлида айрибош қилинади. Таржимасиз, фақат ўз ички ресурслари ҳисобигагина ривожланадиган, узоқ ва яқин бошқа халқлар бунёд этган маданий бойликлардан баҳраманд бўлмаган «соф» миллий «тиник» маданият, адабий ўзгармас «тоза тил» йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас.

Агар таржима бўлмаганида миллий маданиятлар ва инсониятнинг буюк даҳолари бунёд қилган ўлмас фан ва санъат обидалари яққаланиб қолган бўлар эди.

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг чет тилларидан ўзбек тилига ва, аксинча, ўзбек тилидан чет тилларига таржима қилишга

қизиқиш анча ортди. Ҳукуратимиз профессионал ва юқори малакали таржимонлар тайёрлашга катта аҳамият бермоқда. Бу, ўз навбатида, таржимон мутахассислар тайёрлашда бизга улкан вазифаларни юклайди.

Ушбу вазифалардан келиб чиқиб, биз ҳам ўз маънавий бойликларимизни шу жумладан “Садди Искандарий” достонини қатор хорижий тилларга асл маъносини юқотмаган ҳолда таржима қилиш, ҳамда хорижий давлатларнинг халқларига етказиш вазифасини олмоғимиз лозим. Бугунги кунда таржима соҳасида профессор Шухрат Самариддинович Сирожиддиновнинг сайъ ҳаракатлари билан “Хамса”ни инглиз тилига таржима қилиш ишлари бошлаб юборилганлиги ҳам ўзбек таржимашунослик мактабининг улкан ютуғидир.

Биз бўлажак тилшуносларнинг ҳам, ўзбек таржимашунослик мактабига халқимизнинг маънавий меърослари бўлган севимли асарларни асл маъноларини юқотмасдан ҳамда таржима қилинаётган тилнинг ва ўша халқнинг этнографияси, маданияти, ўрф-одатларини ўрганиб, ушбу ишга профессионалларча ёндашиб таржима қилиш бизнинг бурчимиздир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Каримов.И.А.Баркамол авлод орзуси.- Тошкент, 2000. – 259 б.
2. Алишер Навоий “Хамса”. Янги аср авлоди. Тошкент, 2013, 332-413-бет
3. Алишер Навоий. Танланган асарлар. 3-том, Тошкент, 1948, 178-бет.
4. Алишер Навоий. Садди Искандарий. Мукамал асарлар тўплами. 20 жилдлик. - Тошкент: Фан, 1992. 9 - жилд.
5. Алишер Навоий Садди Искандарий. (насрий баёни билан) / Тахрир хайбати А. Қаюмов ва бошқ. -Тошкент : Адабиёт ва санъат, 1991
6. Белявская Е. Г. Семантика слова. – Москва. Высшая школа, 1987 – 126 с.
7. Казакова Т. А. Практические основы перевода. – СПб: Союз, 2002.
8. Котелова Н. З. Значение слова и его сочетаемость. – Л.: Наука, 1975-162с.
9. Миньяр – Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. – Москва: Московский Лицей, 1996. – 207 с.
10. Расулов Қ. Ўзбек мулоқот хулқининг функционал хосланиши. Филол. фан. номз. дисс. Т. 2008. 12, 60-бет
11. Чуковский К.Мастерство переводаМосква, “Советский писатель”,1970 с.-593
12. Қаюмов А. “Садди Искандарий. -Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1975
13. Хамса («Пятерица»). Алишер Навои. Т.: Ёш гвардия, 1985
14. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. А.Мадвалиев таҳрири.
15. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетаси, 2012 йил, 50-сон
16. Alexander of Macedon, 356-323 B.C.: a historical biography by Peter Green
17. Alisher Navoi. Asarlar (The works). Vol.1-15, Tashkent, 1963-1968.
18. Alisher Navoi. Devon (Collected works) in 10 volumes. Tashkent, 1968-1970.
19. Alisher Navoi. Complete works in 20 volumes, Vol.1-18, Tashkent, 1987-2002.
20. Alisher Navoiy Saddi Iskandariy. – Toshkent: G'. G'ulom, 2006
21. Bosworth A. B.: Conquest and empire: the reign of Alexander the Great

ЛУҒАТЛАР

22. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – М.: Русский язык, 1984. - 942 с.
23. Apperson G.L. English Proverbs and Proverbial Phrases. – London. – New York, 1929. – 499 p.
24. Collins Dictionary of English Language. – London; Glasgoe, 1999. – 1690 p.
25. Dictionary of Contemporary English. – Editor-in-Chief Procter P. – London: Papermark, 1998. – XXXIX, 1303 p.
26. Hornby A.S. e.a. The Advanced Learner's Dictionary of Current English. – London: OxfordUniv. Press, 1991. – 947 p. (ALD).
27. Hornby A.S. Oxford student's dictionary of Content English. – Oxford: Oxford University press, 1984. – 769 p.
28. Longman Dictionary of Contemporary English. – London: Longman, 1997. – 1229 p.
29. The Concise Oxford Dictionary. – Ed. by Sykes J.B. – Oxford: OxfordUniversity Press, 1992. – 1312 p.
30. The Kenkyusha Dictionary of Current English Idioms., ed. by Sanki Ichikawa, Tokyo, 1993 (Kenk.0. – 990 p.
31. The Oxford English Dictionary of The English Language / Ed. by James A.Y. Murray. – Oxford: Oxford at the Clarendon Press, 1993. – 1405 p. (OED)

ЭЛЕКТРОН МАҲБАЛАР

1. <http://www.akadmvd.uz/bibl/93.pdf>
2. http://www.ancient.eu.com/Alexander_the_Great
3. <http://www.denemetr.com>
4. http://www.el.tfi.uz/pdf/ffmoq22_uzl.pdf
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Gates_of_Alexander
6. <http://www.jilsau.uz/wp-content/.../soglom5.pdf>
7. <http://muxlis.uz/uz/article/85/>
8. <http://www.ziyonet.uz/uzl/library/dsl/60>
9. <http://www.uzbek-dictionary.com>
10. <http://www.translate.com>

Alisher Navoiy

WALL OF ISKANDAR

Translator: Behzod Pulatov

ISKANDAR IS IN INDIA

King Iskandar elected Mallu's son Feruz the king of Kashmir and he took Feruz's sister Mehrnoz with him and he continued his way to India. On their way to India they conquered stubborn, cleared the places from a bad people, made a good people happy, he set the justice to the places where he had been, Indian people had heard about this things.

They had heard what Iskandar did in Kashmir and his treatments to the nation of Kashmir. When king of India had noticed that he cannot defeat Iskandar, he loaded a lot of gifts-greetings, various precious fabrics to powerful 9-9, according to some legend 39 elephant, each of their body was as a mountain, trunks like a big snake, no like a dragon. They can pull out trees or destroy towers with their trunk. Beside the trunk there were two teeth, each of that could be a catastrophe to the nation.

Onto elephant there were set a throne, there were sitting 9 Indian happily. Clothes of each Indian were red or yellow, it was like spring or autumn had painted their clothes into that colour. When elephant starts walking those people couldn't sleep. Next to elephants there was a baby elephant looked like dragon baby.

The horses also decorated like elephants, various materials were laid out, and Indians with harpoon was sitting on the horses. And also speaking parrots, beautiful birds, graceful parrots all were gifted to King Iskandar. After gifts a lot of scientists were coming.

King of India faced to his intellectuals and said: "I'm a modest slave for Iskandar. I'm not even planning to fight with him. When I got a message from him I could not attend to kings meeting because of reasonable occasion. That day I was hard ill. If king will come to see me kindly, he would rise (improve) my authority. I would be extremely happy and I would be in his service. Let God don't let that, if he be angry and add a poison into spirit, you ask him to forgive me".

Finally the gifts and famous and honorable persons reached to the place where Iskandar was living. Before state representatives then Wisemans came in to Kings Place. Iskandar received them with respect, after greeting with them, Iskandar came down from a throne and he kindly greeted personally with each of them. After greeting King did not sit to his throne, he sat down other place and showed to officials and scientists a place to sit. They told to King Iskandar that they hadn't had difficulties on their trip, after that they blessed King and begged king's pardon. Iskandar: This is our duty doing your request. I would forgive your King in spite of his fault. Despite fault of Indian nation, I forgive all of them. I stopped myself to punish and revenge you.

Let he comes to my palace believing in my carefulness and thoughtfulness, I would like to make him happy putting the crown on his head. Your visiting here made me very happy. According to an old tradition when a King enters to another country, he receives safety wealth; King Iskandar told to his servants not demand that. When King of India starts his job he will get the

amount of kharaj which he has to pay. For solving their problems we declined to get two years of country kharaj from Indians.

Seeing Iskandar's kindness and goodwill to Indian King, Indians were happy with him and they wished long life and happiness and then they brought Indian king to Iskandar wrapped into shroud and hung a sword on his neck. When Iskandar saw King's condition, he immediately banned that condition because he didn't do anything bad worthy for that punishment. If one nation were defeated by another nation, defeated nation may come to winner King and may ask an apologize. Iskandar was a kind and well bread king that's why he told to take of shroud. They dressed royal clothes and gave back the weaponry.

King Iskandar greeted Indian king hugging him. Indian king strived to kiss Iskandar's foot, king raised him up with respect and they greeted hugging each other. Indian king gave gifts to Iskandar which he had brought with him. Iskandar showed him a place to sit and according to the royal laws started talking to the guest. With this, host finished fright and got rid of prudence (sense). Seeing Iskandar's such compliment Indian king raised and asked:

There are lots of amazing things in India. The winter is moderate here. Here the weather is not too cold or not too hot. The time of military movement correspond to that time: said a king of India. Iskandar liked his offer; he decided to stay in India during a winter. King of India asked Iskandar to stay in Delhi, but he said: soldiers don't fit into this city that's why he told to build separate place to live for soldiers. Indian king also said: if king orders me to speed up the job, I go often to see and finish up faster under constructing city, if I don't do that I cannot be calm and I worry about that: said Indian king, Iskandar liked his talk, and he ordered to saddle footed and rhinoceros eyed horses, he went out to see Indian country.

Indian king was going on the street of the country. People were happy to see him alive and blessed him. Indian king made his people happy and started to build the city. There was an astonishing forest which is named Nigor-beloved. There always blows fragrant breeze, from the earth spreads fragrance, there were a lot of aromatic trees such as sandal, obnus, sandarus, shabah in there. When breeze blows an aromatic smell of tree sandal spreads all around. Each tree was a sky high, leaves of trees made the sun invisible. Plane tree, pistachio tree and olives adorn each other and decorate the forest; marvelous music was coming out from various birds' shouts, same type of parrots decorates trees and trees look like a Majesty Hyzr. Red, green and pink colors adorn gardens in the forest.

The forest was comfortable for hunting; thousand of deer jumping in mountains, deer had been in pasture of cane sugar that's way honey was glued underfoot of deer. There were a lot of white fish in sea, there were a lot nestle of small and big birds, you can hunt them as much as you want

The town was building in the open air, that's why planted a lot of flowers which were delight the soul. When everything was finished in the town Indian king lead Iskandar and his army here and opened the town which was built

round. King can observe everything from here. Iskandar was happy from Indian king and he stopped everything and he started being busy with carouse.

In winter during his stay in Kashmir, Iskandar often went to see a magic performances, a beauty of Kashmir and its' awesome buildings. He used to spend more time having a bath, organize a banquet participation of musicians; sometimes he willingly hunted lion and tiger, sometimes elephant and rhinoceros, sometimes he used to have a trip on boat and catch a fish and cook and have a fish soup, sometimes walking in cane sugar reed, drinking alcohol and having sugarcane as an appetizer, sometimes he gathered scientist and made a scientific meeting, and they debated about meaning of some books. Books were unknown; if they make something clear the meetings were enjoyable for them. The days passed like that, spring had begun. When the sun light up world, Iskandar gathered a departure meeting and this time he decided to take country of China. Again hostilities started. Iskandar pursue the goal of China's border.

Negotiations in China

At that time the King of China heard that Iskandar was coming from India to China. The King of China also gathered a lot of soldiers and plenty of (unlimited) weapons. But the King of China prefers to solve the problem which is causing war, before immediately start hostilities, if enemy side agrees making a friendly relationship and send them peaceably. If this problem does not solved in that way, the King was obliged to start the war. The King thought about those things and he sent one clever man as an Envoy. The King ordered to Envoy to do his plans. Envoy Qosid insensibly came and observed King Iskandar's Castle. Envoy observed that the officials of the castle view, talking and their tents look so simple, when he observed everything, when he was thinking about to go back to the China, the soldiers who were observing him they informed the king about that.

Envoy begged king's pardon about that. Iskandar was observing the envoy wearing different clothes. He made sure that envoy was an intelligent man and he calmed down: "talk what you want to say" said Iskandar. Envoy was grateful and started talking about his king's speech. "My king emphasis that king is like a sun, light up the country". Why are you doing that? If you want to make a friendship, it doesn't be like that, this does not called this friendship. You are great king; you entered in our border with a big army and watching our country. Or is your wish being hostility or did you any get any harm from us, did you prefer being opponent?

We had let your envoy go saying sorry who came for kharaj before. You had said that: Doro is dead, his throne is mine. I said: there was a peace agreement between Doro and me. He had not defeated me; he had told me nothing about paying kharaj. If you want to do so, we have to sit alone and solve this problem. If you don't agree with this, I will see what was written on my destiny. I told these words before, I'm still on my word, there are no words left to say. If you like my words, we make a peace agreement, I accept your words

as a peace agreement. Or if you want to be opponent I accept that. I have thousands of soldiers. I have enough weapons. Whole country, even women will fight till last breath. But when two side fight with each other, no one knows who will win. If no one knows the winner, if winner is unknown, it is better to be careful and to be a far from war. When the envoy finished his words, he wanted an answer and looked down. Iskandar was listening and meditating with the smile, he said: if I am being equalized with Doro or Chinese king, this is not so true. If someone has info he knows that, wealth and kingdom precise King's property, my property is equal to twice of King Doro's property. If speech is about daring he'd been already informed. We battled with him; he was ten times more powerful than us. But I defeated him and I released his nation from him. I was a winner; Allah supported me till the end of war. If your king wants to forget this secrets and bad things let him to tell his reasonable apology and obey my order, as possible I will respect him if he does so. If he doesn't support this I will start the war. What I said was true and I did not used to speak lie. I finished my word, and now run to your king and tell him my words exactly what I said. You go, and I go slowly behind you. If you bring the answer from your King earlier it will be good for both sides. If you don't obey my order, we will see what will destiny gives?

When envoy heard this from king and run away excitingly. When he reached to the Palace, he told to the King Iskandar's words. Chinese king made sure that Iskandar is quite brave and daring king and he planned to battle, King counted Iskandar's arrival. Chinese king gathered soldiers from whole country. His soldiers were too many, more than stars on the sky, more than sand on desert. He had nine hundred and thousand archers and thus many swordsman, their cloth were armored. Chinese king came out of Chine city with soldiers, every archer and swordsman was dressed armoured clothes, and to catch up they started digging a moat earlier than enemy. They dig up a moat as long as their soldiers' line. The length of the moat was 90 km and inside of the moat was made stronger with iron. A lot of wagons were ready, on the wagons there were set a special roof for battle, and they were connected to each other, behind them archers lined. They set special fences in front of moats. Chinese army hiding soldiers, they were preparing for suddenly attack to the enemy. From the opposite side Iskandar's soldiers coming secretly and slowly towards Chinese army, from far distance they see Chinese army. Immediately Iskandar gathered his army and started the war with noise. When Iskandar's soldiers appeared from nearby and their noisy attack made Chinese soldiers panic. Both army were having a rest at night, because of dark of outside from both side best troops were protecting their soldiers. Night guards often appears, they come across wandered arrows, when Iskandar was thinking about tomorrow battle, making a different plans, palace nobles went to him and said: it is like we have to wait couple days, we have to stop the war noticeably. Stars position demands this. Being in patience two days, then the third day king attacks, he might defeat the enemy.

Iskandar found a peace of these words, but he could not forget the anxiety from his heart. Chinese king also was not able to get rid of anxiety from his

heart. Terrible gossip spread like: This known brave king, leopard heart, meantime he occupied several big countries. Our power is not like Doro's power, but he has ten times more majestic and powerful. He was born in a happy conjunction of planets. Fighting with him is foolish. Someone, if he is a clever, what is the point committing suicide? No, that is definitely harmful to his soul, to people's soul, what soul, maybe to his honour. If king obey and agree to pay Khiraj to Iskandar, he leaves the throne. What bad things Mallu did to Iskandar. But his son Feruz famous and smug king in his country now. Being obedient Indian king has a country like India. If Chinese king obey to Iskandar, he gives crown of the country to him. If he serves Iskandar, he will get all his wealthy back. If he does not do like that it will be useless late repentant. King's officials and palace nobles, soldiers and servants also emphasized that idea. Someone was close relative, he was a trustee person. He saw the king was sitting hidden, he went to him and sobbed: he said "Our people have a trouble". He told everything. When he finished his words, he said "My lord, I wish you best of luck all the time. I told everything what I know, if you believe, think about this situation, if you don't believe, think about it and find a solution". Chinese king thought a while and made sure his friend's words. He believed that his planned solution was right and he believed that his nation also support his plan. Expected battle was like fight between porcelain and iron. Porcelain can be breaks. Chinese king could not sleep thinking of this. Till the sun rise once again he made sure that his thoughts are true. An idea came up to his mind. Early morning he called one of his close relative: "Bring back the people from my rest area. Do not let them to come close to the window. Talk in loud voice: "The king does not receive people today!" and keep the door close till evening. Do not worry about me. I may come at midnight, at that time light the lamp. If I don't come, you go to your bed. But don't ask me about what happened". King entered his room and dressed as an envoy. He told to his close relative: "Bring a horse nearby the window!" When horse was brought, he came close to the window and sit on horse. In Dark he went through palace guards, reached to gatemen and showed them important pattern and said: "Let me out, I'm going with an important job". Gatemen let him out believing that pattern. Chinese king was going thinking of different thoughts. Stars in the sky were disappearing one by one, sun was raised, and finally he reached to Iskandar's residence. Iskandar was informed that: "Very handsome envoy has come. He is very attractive like an angel in human appearance. Iskandar said: set a place next to my throne with respect. I had an amazing dream previous night. Something like a Sun was shining, another sun has been seen. He came and put head on me, no one has ever seen two suns". On the book of Wise men it's written: It is no wonder, one of the priceless things they had told. When King told these words: "Let him in that person you have told". Palace officials brought the envoy in. The envoy bowed from further. Iskandar called him to come close and hugged him. Iskandar signed him to sit. When envoy sits the place which was prepared to him, Iskandar asked questions: "what do you wanted to say, what secret you want to tell, explain us". The envoy started talking: "What will you decide, I

agree, but hundred times praises for the events of Chinese king” He told me a lot of noble words. It is impossible to listen the words between king and envoy. And also my king said, it is good if king and envoy speaks nook. If they ask a question you can answer. If it does not happen in that way, you stand up; if they keep you as a prisoner don’t be aggressive. If palace officials suspect you, let them to hobble your foot, bind your hand. Let Iskandar put his sharp sword in front of him and then you start answering for his questions”. If you suspect me you can band my foot and hand.

Iskandar was happy from envoy’s words and said to officials: you go and leave us alone. No need to band you for that. Hoopoe’s custom is not falcon. But the wise men of the palace asked to band envoy’s foot and hand, and they brought a sword put it in front of Iskandar, then they stand far away from king and envoy. When they were alone, Iskandar asked his previous question. Envoy answered: Hey pure hearted king! The envoy who is in front of you the Chinese king. My foot and hand is banded, but I have neither hostility nor blade with me. What was the condition of the matter, you have come with your army. Then Iskandar asked a question surprisingly: Hey, you head of the Chinese army, why did you do this mistake. What is the reason of your coming to your enemy yourself and being his prisoner? First of all you answer for this question.

He thought and said: Hey, owner of world! I had trouble; this is the reason of my visit. I believed you. You are smart, brave and generous Hercules. Oppression is not your slogan. Your enemies made a mistake standing with army against you, when they apologized you, revered them. Remembering your previous work I came to you like modest and weak, I told you my sorrow. Iskandar praised him and said: “You have done right. If you have left anything to say tell me”. Chinese king blessed Iskandar and said: The purpose of my visit is sitting next to you and talking face to face about my you my secrets. My word is that you were upset from my answer about paying Kharaj. I came here to apologize you for that. I don’t want to say anything else, I’m sinner, I’m worthy for death. I came to you weak accepting my faults. If you make happy forgiving me, that suits you. If you kill me my life sacrifice you.

Iskandar said: Hey happy King! I liked your king. My friends and strangers also gave me important advises, but I made a stable plan for myself, and decided to conquer the world. Every king who won his enemy thinks so. Now I realize my mistakes in my words. Chinese king blessed him once again and said: let the people of the world be a dependent to you. What country you wanted to take, that country did not obey you easily. What an evil trick and magic did not do Mallu?! But you crowned his son. You showed your kindness and you made him a king to his father’s state. You used to consider me as your enemy. That’s why I did myself offended in front of you. I’m thinking that, what kindness you will do for this which no one did this kind of thing?

Iskandar said: Be calm. In two worlds I’m son, you are father. I want to be in your service, I give you my throne. Let me to kiss you your leg and proclaim that Faylakus become alive. You become a king and I become your serviceman. If you don’t want these, tell me what you want, I will help with these. Chinese

king became a happy, he blessed Iskandar a lot, he could not stop his tears in his eyes, he put his head to land and said:

*You are the king of the world
Nothing in the world become an equal to your reign
You are world Hercules
This is generosity of god
World is not enough for your reign.
You are worthy for two worlds
If there were ten, those would be less*

You told the word of father and son. I did not expect these words. You praised me to the skies; I did not think you praise me to the high position. Even though, I'm not worthy father to you, but saying that is not true for me. But you made a clear other things. My point is saying you not to tell this secret anyone, when it gets dark, see me off as honour of real envoy. Tell your people: This envoy came to make a peace and I accepted it. In the morning send your envoy to me and invite me to your palace, and I will go to your palace complying your invitation. When you see me bow like people see, pretend our lands together which are left from ancestors.

*Respect me among people
Proudly consider me a guest.*

It was told about Kharaj which you had sent, that is why, don't tell anything about Kharaj. If your point is wealth from asking a Kharaj, we have a lot of that. When you need that I will give as much as you want. As much as you want to stay you can live in our most beautiful place. When you want to go from here we will see you off according to our tradition. But don't forget to do that which I have told you. I made this plan myself said King of China. Iskandar listened him and accepted his words and he did his work as Chinese king wanted.

Iskandar called his special serves man and told them to unchain his arm and legs. "He is a good speaker; he made a peace between enemies that means he made a peace between me and Chinese king", "dress him up with posh clothes, give him a lot of money and bring him to me" said Iskandar. When Iskandar's order has been done, he said to envoy: "Till the evening stay here and have a rest, when outside gets dark you go back". Envoy relaxed till evening then he went back to not taking his mask, he went back to home in that way. When he reached to the palace he gave the horse to his special serviceman and went in to his bedroom. In the morning Iskandar gathered his men and he sent his special envoy (that does the order very fast) to Chinese king and told him: "Go to Chinese king, say hello from me and try to reconcile:" and also told him to tell these words:

*If we are good or bad today
We are guest in your reign today
Come to us, we are far from offence
We really want to see you in our place
Accept these words warm and close*

Your visiting makes helpless people happy like us

When Iskandar had finished his words his envoy's gone. When the envoy reached the palace of Chinese king, he went closer to the soldier of the King and he told that he is an envoy from Iskandar and explained about why he came here. Serves man told about that to the king and Chinese king invited him to his room and asked a question: What is the purpose of your visit? The envoy told everything in detail about Iskandar's words. Chinese king listened his words and became very happy from that and said: "Earlier your king talked to us to revenge, that's why he wanted to break our borders. And now he talked gentle, we liked his words. From now there is no offence left between us, if you go back faster we will believe more". "If you go yourself it will be clearer" said the envoy. Chinese king smiled and told his servicemen to make ready his horse. Everybody was happy from that. All officials were going with the king but king told them to stay. The king took with him about hundreds of beautiful Chinese girls and thousands of well mannered girls and women and went to Iskandar's residence.

A lot of officials and wise men from Iskandar's side were coming to meet them. They met Chinese king warmly. When Chinese king came close to Iskandar's residence he got off from his horse, when he stepped toward to the residence Iskandar came out from inside. Both of them met each other opening their arms. It was like meeting of sun and moon. When they met like father and son, it was like two universe joined. Then Iskandar walked down towards his throne. He was holding Chinese king's hand and showed the way to sit. Chinese king confused from that. When they sit they talked gentle. If they want to say about something they talked holding their hands. When they finished talking the person in charge of the palace kitchen laid the table. A lot of delicious dished laid on the table. "If nation of China hear about our communication, they would understand more about love" said Iskandar. The king of China became very happy from that and he stood up and praised Iskandar to the skies. Iskandar passed to the king yellow colored wine and he chose red wine for himself.

Soon Chinese king came back to his palace and started to preparation for banquet. He gathered all officials and wise men of his palace: "That great king conquest all the world, he made hundreds of kings to obey him, we never thought about his visit to my palace and talk like very close friends. You all know that if he fights with us he can defeat us. But today I want to hear your opinions about how we met him and entertain him when he visits to my palace" said Chinese king. Officials of the palace asked to do everything as he wants and said:

If that king visits us as a guest

If necessary, we will sacrifice our life.

After that they decided to send a present which is called nine-nine according to Chinese tradition. They were beautiful and the fastest nine thousand horses, nine thousand camels with precious stones, a lot of silk materials, Chinese curtains loaded nine thousand mules. Thousands of the most beautiful Chinese girls and also sun shaped miraculous mirror which had two

sides. Chinese people called that mirror “Mirror of China”. On that mirror you can able to differ true and false. If drunk people looks at that, they can see themselves on that mirror very ugly. There was one more incredible gift for Iskandar which was the most beautiful girl in China. From her beauty the Moon used ashamed. Her voice was so attractive like an evening breeze. And also she was so brave and powerful. If someone wants to fight with her, she certainly defeats them. No one has met such a brave girl in the world before.

When nine presents have been made ready, all people of the city came out to see them. About 2.5 mile carpet had been laid too meet Iskandar and the carpet had been splashed perfume till the end of it and the city had been covered with the smell of amazing perfume. On every ten steps Chinese king gave one gift to Iskandar. With that honor he was roaming the city. Roads had been adorned with beautiful different types of flowers. He came across a quadrangle palace. Chinese king showed a golden throne to sit and then they talked like very close friends. When everybody got their place one of the Chinese beauty brought wine to Iskandar, she drunk first and then with respect she passed it to Iskandar. Afterwards Chinese king and Iskandar tried it. After drinking there and four glass of wine mood of the people became more relaxed. Musicians started playing their wonderful music and singers sang their songs. When the banquet came near to the end they laid very delicious dishes. Dishes prepared from mutton and meat of horse. After the banquet both king walked down. Iskandar interested in magic “Mirror of China”, Chinese king talked about the secret of that mirror. They walked towards the palace of Chinese king.

Chinese king respected Iskandar more and more day by day. The winter was coming, on that time; it is not good to go to fight for far countries. Chinese king also wanted Iskandar to stay in China during the winter and he asked Iskandar to stay with. Iskandar agreed and decided to stay in China during the winter. Whole the season sometimes they go for hunting, sometimes they made a banquet sometimes they had a meeting with wise men and scientist. Iskandar always used to carry with him the gift of Chinese king “Mirror of China”. Even if he goes to a banquet he used to keep it with him. He always used to realize the secret of it, but every time he failed.

Once he said: “This mirror had been made by someone who was very talented. I have hundreds of scientists and wise men in my service. Can’t I really make something better than that”. He gathered all the scientists and wise men and he divided them into groups. Aflotun and Suqrot, one group, Arastu and Buqrot another group, Jolinus and Bolinos with Arshimidus become one more group and started to create something interesting. Iskandar always came to see them what were they creating. During that winter they create two secret objects. Iskandar again gathered all his men and Chinese king as well. Then showed a those things which were called “USTURLOB” which was used for measuring, and “MIRROR” in that mirror whole seven continent had been seen. Seeing that Chinese king blessed Iskandar for those things and said: People of the world did not see the king like you. I don’t need anything without you; take my all scientists and wise men. Let your name will live forever. During making those

things the king had spent a lot of thing. Even Chinese king gave a lot of precious things.

Nozmehr's caprice.

Iskandar was very happy from his all scientists because of created two objects. That's why almost every day he made banquet, drunk an alcohol and got relaxed. Doro's daughter Ravshanak and Mallu's daughter Nozmehr had always been with the king. But Iskandar had not married with them having a wedding. These days he wanted to do a wedding and get married with both of them. He ordered to his officials of the palace to be ready for wedding. Everybody was happy from that. And they decorated whole the country for wedding party. Several days' people celebrated the wedding. Even Chinese people were very happy from that.

Iskandar married Ravshanak and Hozmehr. According to the tradition Doro's daughter Ravshank elected first lady in the palace. That's why he has an advantage sleeping with Iskandar twice a week. According to authority Nozmehr was one level lower than Ravshanak and she had chance to sleep with Iskandar once a week. That's why Nozmehr envy Ravshanak. Nozmehr was much younger and more beautiful than Doro's daughter Ravshanak. That's why she always tried to attract the king. Despite of much loving Nozmehr, Iskandar used try not to show his love in front of officials of palace. Not knowing this Nazmehr always cries when she looked at Nozmehr.

One night, it was the turn of Nozmehr, Iskandar went in the bedroom and planned to tell her about his love. Princess met the king with respect but she could not conceal her distress. Iskandar wanted to raise his lover's mood but she did not want to talk. She answered for the king's question with caprice. Because of Nozmehr's caprice Iskandar was getting more impatient and he wanted understand why she was doing so. Finally he talked to her gently:

*He talked with respect: Hey beauty!
Why are you at odds with me?
What did I do wrong to you?
Why are you so upset from me?
Be a loyal to me, I'm not an oppressor,
I do not deserve this press.
I'm in love with you, don't torture me,
Do not be so martyr.
Look at me, do not be capricious
Don't oppress me, be a kind to me*

Listening Iskandar's these words, Nozmehr said that with irony: "Let the king continue his enjoyment with his beauty. His lover is Doro's daughter only. If his woman is Indian or from Kashmir, she is not worthy for being a company for the King"

*King said: hey salve for ill soul!
I don't say ill soul, salve for the world!
Forget the irony for a while,
Be merciful, forget everything.*

*Don't reproach with Ravshanak,
Don't blame me in this.
You can forgive me in this,
You can delete this from your mind.
It will be definitely respected,
It will be a great.*

Nozmehr did not satisfy from those words and she started telling the words from her heart.

*What is relationship of these words to love?
There is no king in love!
If she is from king's family
I'm a beautiful like moon*

If her crown is counted as a wealth of the country, the people of the country obey me. If she proud of being generation of king Jamshid, the sun is in confuse in front me. If she is a legend with her mind, hundreds of wise men become a foolish from my beauty. If she can kill lives, I can burn the world. If she often kills the people, even I know how to bring back to dead people. If she can enchant the snake with her witchery, I can enchant the dragon with my witchery. If someone sees my eyebrow, he cannot even see the moon of shy.

*Life is a target for arrow of my eyelash,
They lined up and aimed to hit the target.
When I slept, immersed sleep
The people of the world become a sleepless
My ruby lip is pleasure of soul
So that is the blood for body
Don't say that my face is shining like silver,
My face is like a sun on the side of the moon*

From beauty puts the sun to shame, my body trembles the silver and mercury. But talking about this is a useless, because if I give honey to the king it seems to him like a bitter. One person in love who suffered from the bitterness of separation said: Less happiness is better than much beauty, and said very right thing. I'm not complaining the king; I just complained not finding my happiness. These words of Princess, her love strongly influenced the king. Iskandar said that he is ready to sacrifice his life to her, and he pulled Nozmehr, putting his hands on her shoulder and hugged her like a lion cached antelope, then showed her a kindness.

Several days Iskandar caroused with her lover Nozmehr in this room. Then he realized that he is just spending his time idly, and then he decided to be busy with science. He almost took the whole world but only west side of the world has not been occupied by him. He gave much money and a lot of different presents to his soldiers and gave an order to be ready for a new move. Then he said goodbye to Chinese king. Iskandar left country of China to the king and he led his army to the west. Chinese king also wanted to come with him but Iskandar did not agree with that.

Iskandar moved to the south of India, during the move with respect he said goodbye to king of India. The army of the Rome was going to the West, when they passed the Gajrot, he reached to the shore of the sea Oman and several days he stayed there. Afterwards they sailed towards Algeria. When they reached there, Iskandar's army occupied that country. Again they kept moving, crossing the mountains and desert, sailing sea, finally they reached to the west. There, they had come across a lot of astonishing things. One of them was a place for animals like a dog. Their look, hand and legs like an ant's but their power like lions power. If anyone wants to fight with them, he would be torn into parts and eaten, they don't leave even a drop of blood on earth.

Several soldiers had been dead in that way. Then Iskandar ordered that not to go there especially with horses. The rumors had been spread among the soldiers like: just one beast can kill hundreds. That place was about 6 km far away. After that valley comes very beautiful and clean valley like Bogi Eram. One clansman lived in there, and they did not scare of those beasts. Because people of that clansman were very big, their bodies like a mountain, and that beasts like an ant in front that people. No one understands their language. After the valley of that clansman, a long way off ten days of walking there was another valley which is surrounded with mountains and lake. The mountains were very rich for precious stones, silver, gold and natural recourses. The locals used to sleep extraordinary, they sleep ten days not waking. After ten days they wake up and back to normal life. After ten days again they go to sleep. That beasts protect their treasure when they asleep. Because those beasts were their treasurer.

Construction of the wall of Iskandar (The Wall of Iskandar)

Iskandar wanted to observe the beast how they move, that's why he told to his soldiers to pursue horses toward the place of that beast. After the observation Iskandar informed about their reaction and movement. After that Iskandar gathered all his wise men and consulted with them about their move against those beasts. Iskandar lined his all brave soldiers to the first line. And then they moved to the place of the beast at night and settled down. On that time the beasts were sleeping.

When the sun rose, Iskandar's army started attacking according to their plan. The battle field covered with the sound of drums. Soldiers battled very hard and they defeated all beasts. When the army defeated the beasts they kept moving. When they were going through desert they came across another brutal beast. The beasts were lined all the way down, their body was huge and enough strong, their eyes were green, yellow bearded, black faced and they had a two strong teeth like an elephant. Their clothes were made from the leather of wild ass and deer, their meat was a food for beasts. They had long and sharp arrows on their hands. In a few second thousands of other beasts joined to their line.

*One came to the battle field with hostility
Telling his words in his language*

He was demanding someone who can fight with him. From Iskandar's army one Hercules came out to fight with him. The Soldier was very brave and strong man, a long time he fought next to the king and he defeated a lot of strong warriors. They started fighting; it was like a strike between stone and water. They were battling very hard and were hitting each other mercilessly. Finally the beast bended his opponent and took him to his side, after that he again started calling other soldier to battle with him. Another soldier came to the battle field to fight with the beast. His name was Qahqaro, who was from the east.

Qahqaro attacked to beast with horse, first beast Ahraman did not take into consideration seriously. When he was angry he started fighting. The beast had hit soldier very hard he felt down from his horse. The beast again bended soldier's hand and leg then dragged to his side. After that the beast again demanded some to fight with him. Soldier's started panicking from his demand. Even Iskandar scared of that. But one soldier came to the battle field with the horse. Even Iskandar and soldiers could not recognize. Soldier started fighting with him and defeated the beast. Then soldier came close to the king and got off the horse nimbly.

Iskandar was very happy from that. Scare got lost from his heart. At that time the soldier was went back to his place. Then Iskandar ordered to his people to bring him. When that Hercules soldier came to Iskandar, he blessed his king. Iskandar praised him to the skies and hugged him and gave a lot of jewelries, and said: hey you hunter of the beast:

*Tell me about you in detail, who are you,
Because of you we survived from the beast.*

Then the soldier took off his mask. It was a beautiful Chinese girl. Then Iskandar reminded praises of king of China. Chinese king said: "In the battle field she is daring fighter".

*In beauty she is like a sun
And also she is charming like a Venus*

While that Iskandar did not liked her ability of fighting like a lion. Iskandar was informed about her beauty but her fighting ability was a secret. On the battle day Iskandar saw her fighting ability and admired. He said: Thanks to God who gave us the win today:

*He said: close your face with mask
Because the sun is invisible at night
Let her go home, don't stay in dark
Otherwise my sleep may disturb*

The girl immediately went in her bedroom like bird went in a garden. Iskandar wanted to speak to the prisoner; he gathered his people and told them to bring him in. Afterwards they brought in the beast prisoner. First they give enough food to the prisoner with the order of the king. And then they gave a wine as well. Seeing this hospitality the beast become happy. He become a little drunk said: I'm the brutal beast of the beasts.

I want to praise you but I'm not healthy minded,

I can't praise you enough worthy

The King said: if you have something to tell, you can tell. Then the beast said: you respected me, I saw your kindness, and because of your kindness I can only do one thing which is serving you till the end of my life. From now I always will be with you, I don't do any bad thing. But you should know something else; I'm a king of that clan, I always protect them from enemies. When I see your powerful army, I realized that I have to protect my clan from your army. That's why I came in the centre of battle field. So, you know what happened after that. It is my lucky fortune being your prisoner. You didn't kill me, instead of that you showed me your kindness and hospitality. If you let me know I would like to go back home. They are may be thinking that I'm dead. He asked a permit to go back. Iskandar let him go. Then the beast kissed the earth and hardly went out like drunken elephants.

Everybody was surprising at Iskandar's decision, even wise men also wandering at that because it was really well done. King was also happy from that. After for awhile that beast came back, he brought the prisoners which he had taken and gave back to Iskandar. Iskandar was very happy from the beast job. The king again showed his kindness to the beast. Iskandar looked attentively to the prisoners; he went closer to them and hugged. On that night they had very nice banquet. When Iskandar had taken whole west, the people who lived in there became a dependant to him and they started to serve Iskandar. Once he wanted to defeat the beasts like an ant. A king other beasts came to Iskandar and said: Hey great king, owner of the world, take back your order please, as you know at once we sleep ten days, when we are in sleep they protect us. If you kill them we won't be able to protect when we are asleep. So, they are our protectors. After his words Iskandar stayed thoughtful. Then he suddenly wanted to see the mountain which has a lot of silver and gold. That beast again blessed Iskandar and said: If you forget this aim it would be better. It's impossible to go there; it is not easy to reach there. Reaching there is then days of walking. You want to go there, that place is closer to my place but I have not seen that place yet. Even our ancestors had not seen that place. You will not get your dream going there. Because there are lots of troubles on the way, if someone wants to get there He would have a lot of difficulties for sure. Till seven's days of walking there is absolutely no water. The grasses of that place are poisonous. A hot wind of that place can burn everything. The weather may be little bit cooler when the dragon is not there. There are a lot of snakes, if you see some of them you can die straight away. Hearing that Iskandar declined going there and said: My aim of my going there was not bringing gold, silver or any precious stones. Just, I wanted to see the around and being happy from that. But if that place is dangerous for life, I will decline going there.

After that Iskandar sent the beast home but he kept some of the beats for the solidity and then planned to move his army to the north. Through the sea and mountain he was going to the north, on his way he was delighted speaking to his Chinese beauty. He conquered Russian land, French land easily. Once, Iskandar had a petition from the people of North West. In the letter it was saying: Hey

Great king, you conquered all the world and you had set a justice and gave them peace and happiness. Only our land left without peace and happiness. Iskandar asked: Why is it so? They said: one side of this land is the border of Kirvan. There is one great mountain in there, after that mountain there is a disaster, after that disaster it comes darkness. Between the mountain and darkness there is a valley and the road comes to the end in there. That valley is the place of Gogh Magog (яѣжуж-маѣжуж). They are really disaster. They oppressed the people very much. They have scattered hair, one of their hair is long, and another one's hair is short, like that. They have got big ear which are stuck to the side of their head, they have got a very long nails. They are yellow faced, and their eye look like eye of monkey. They used to clean their noses with their tongue. When they do so they will be very happy from that.

And also they had long teeth like teeth of a wild boar, with them they can dig. Where ever they touch with their teeth, there will not grow something from there. Their mouth located on their jaw. The breast of their male and female hangs at all time. They come out twice a year and whatever they want do they do all senseless thing. Whatever they find in valley they take it, if they catch people they kill them and eat their bodies. They take even dead bodies to their home. They store up eating for the future. It does not matter how much they eat, they don't know full up. These are what we know about them, and we told to you about that.

Then Iskandar said: So you know when they come out, before that we will find a solution for them. They said: When Gogh Magog (яѣжуж-маѣжуж) attacks the world become darkles. If you see that darkness, so that means our days comes to the end. The king asked about when will happen this. They said: after several days. Iskandar started making a plan against them. He found a good location for fighting against them. The local people said: several time we tried to find a solution, but we could not, and now the king is doing so. It is useless making something in here. If one of them reaches here, thousand of them will come here instantly.